ſunt,eoipſo ſubiacent neceſſitati, quò non planè ſubdita
ſunt uoluntati . Ipſam uerò quia impoſſibile eſt de ſeipſa
ſibi non obedire (nemo quippe aut non uult quod uult,
aut uult quod non uult) etiã impoſſibile eſt ſua priuari li
bertate .Poteſt quidem mutari uoluntas:ſed nõ niſi ĩ aliã
uoluntatem:ut nunquam amittat libertatem. Tam ergo
nõ poteſt priuari illa, quàm nec ſeipſa .Si poterit homo
aliquando aut nihil oĩno uelle,aut uelle aliquid,& nõ uo
luntate,poterit & carere libertate uoluntas.Hinc eſt ꝙ ĩ
ſanis uel infantibus,itemq; dormientibꝰ ,nihil ꝙ faciunt
uel bonũ uel malũ imputatur, quia nimirum ſicut ſuæ nõ
ſunt compotes rationis,ſic nec uſum retinẽt propriæ uo
luntatis:ac per hoc nec iudiciũ libertatis. Cum igiť uolũ
tas nil liberum habeat niſi ſe: merito nõ iudicatur niſi ex
ſe.Siquidem nec tardum ingenium, nec labilis memoria,
nec inquietus appetitus, nec ſenſus obtuſus nec uita lan
guens,reum per ſe ſtatuunt hoĩem, ſicut nec contraria in
nocentem : & hoc nõ ob aliud niſi quia hæc neceſſariè ac
præter uoluntatem poſſe prouenire probãtur. Sola ergo
uoluntas quoniã pro ſui ingenita libertate,aut diſſentire
ſibi , aut præter ſe ĩ aliquo conſentire,nulla ui,nulla cogi
tur neceſſitate: nõ immerito iuſtã uel iniuſtã ,beatitudine
ſeu miſeria dignã ac capacem creaturam conſtituit pro ut
ſcilicet iuſticiæ in iniuſtitiæue conſenſerit. Quapropter hu
iuſmodi uolũtariũ liberũq; cõſenſũ , ex quo & omne ſui
(ex his quæ prædicta ſunt) conſtat pẽdere iudiciũ: puto
non incongrue ,ut ſupra diffiniuimꝰ ,eſſe quod ſolet libe
rum arbitrium appellari:ut liberum referatur ad uolunta
tem ,arbitriũ ad rationem. Sed ſanè liberũ : nõ illa liberta
2.Co.3. te de q̃ dicit apoſtolus :Vbi ſpiritus dñi : ibi libertas.Eſt
Rom.6. enim illa libertas à peccato:ſicut alibi dicit : Cũ eñ ſerui
Ibidem. eſſetis peccati,liberi fuiſtis iuſtitiæ. Nunc autẽ liberati à
peccato,ſerui autem facti deo:habetis fructum ueſtrum in
ſanctificationẽ: finẽ uerò uitã æternã.Quis uerò in carne
peccati à peccato ſibi uendicat libertatẽ? Hac ergo liber
tate merito nequaquã dictum arbitror liberum arbitriũ.
Rom.8. Eſt itẽ libertas à miſeria:de qua idẽ apoſtolus:Et ipſa(in
quit) creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis, in li
bertatẽ gloriæ filiorũ dei. Sed nũquid & iſtã ſibi quiſpiã
in hac mortalitate præſumit? Ex hac itaq; liberum nomi
nari arbitriũ,nõ immerito abnuimus.Eſt uerò quam ma
gis ei cõgruere arbitror libertatẽ , quã dicere poſſumus
à neceſſitate, eò ꝙ neceſſariũ uoluntario contrariũ eſſe ui
deatur.Siquidẽ quod ex neceſſitate fit, non iam ex uolun
tate:& ecõuerſo ſimiliter . Cum igitur pro ut interim po
tuit occurrere nobis,triplex ſit nobis propoſita libertas,
à peccato , à miſeria , à neceſſitate: hãc ultimo loco poſitã
contulit nobis in conditione natura,in primam reſtaura
mur à gratia , media nobis reſeruatur in patria. Dicatur
igitur prima libertas naturæ : ſecunda gratiæ:tertia uitæ
uel gloriæ . Primo nempe in liberã uolũtatem ac uolũta
riam libertatẽ cõditi ſumus,nobilis deo creatura. Secun
do reformamur in innocentiã , noua in Chriſto creatura.
Tertio ſublimamur in gloriã,perfecta in ſpiritu creatura.
Prima ergo libertas habet multũ honoris:ſecunda pluri
mum etiã uirtutis: nouiſſima cumulũ iucũditatis. Ex pri
ma quippe præſtamus cæteris animantibꝰ.In ſecũda car
nem per tertiã mortẽ ſubijcimus. Vel certè ſicut in prima
ſubiecit deus ſub pedibus noſtris oues & boues & peco
Pſal.73. ra campi:ita quoq; per ſecundã ſpirituales beſtias huius
aeris,de quibꝰ dicit: Ne tradas beſtijs aĩas cõfitẽtes tibi:
proſternit æque & cõterit ſub pedibus noſtris in ultima
tandẽ nos ipſos nobis plenius ſubmiſſurus per uictoriam
corruptionis & mortis : qñ ſcilicet nouiſſima deſtruetur
mors & nos tranſibimus in libertatem gloriæ filiorũ dei
Qua libertate Chriſtus nos liberabit :cũ nos utiq; tradet
regnũ deo & patri. De hac enim,& item de illa quã dixi
Ioan.8. mꝰ à pctõ ,puto ꝙ iudæis aiebat : Si uos filius liberauerit
uerè liberi eritis.Liberũ arbitriũ liberatore ĩdigere ſigni
ficabat: ſed planè q illud liberaret nõ à neceſſitate , quam
uolũtatis eſſe penitus non nouerat:ſed à peccato, ĩ quod

tam libere quàm uolũtarie corruerat:ſimulq; à pœna pec
cati,quã incautũ icurrerat,inuitũq; ferebat, quo utroq; Pſal.87.
malo liberari oĩno non poterat,niſi per illũ q ſolus hoĩm
factus eſt inter mortuos liber: liber uidelicet à peccato
inter pctõres.Solus nãq; inter filios Adam,libertatẽ ſibi 1.Pet.2.
uendicat à pctõ,qui peccatũ non fecit,nec inuẽtus eſt do
lus in ore eius.Porro & à miſeria quæ eſt pœna peccati, Ioan.10.
habuit nihilominus libertatẽ:ſed potẽtia,nõ actu.Nemo
quippe tollebat aĩam eius ab eo:ſed ipſe ponebat eã.De Eſai.52.
niq; teſte propheta,Oblatus eſt quia ipſe uoluit:ſicut & Gal.4.
cũ uoluit natus ex muliere,factus ſub lege:ut eos qui ſub
lege erãt redimeret.Fuit itaq; & ipſe ſub lege miſeriæ:ſed
fuit quia uoluit,ut liber inter miſeros & pctõres utrũq;
iugũ fraternitatis à ceruicibus excuteret. ¶Habuit itaq;
totas tres libertates:primã ex humana ſimul & diuina na
tura:reliquas ex diuina potentia. Quarũ duas poſterio
res utrũ & primus homo in paradiſo habuerit, uel quo
modo & quatenus eas habuerit,poſtea uidebimus. Hoc
autẽ indubitãter ſciendũ,utrãq; plenã ac perfectam per
fectis ineſſe aĩabus carne ſolutis,cum deo pariter & Xp̃o
eius,atq; angelis ſupercæleſtibꝰ.Nam ſanctis animabus,
ẽtſi necdũ corpora receperũt,deeſt quidẽ de glĩa,ſed ni
hil prorſus ineſt de miſeria.Verum libertas à neceſſitate,
æque & indifferẽter deo,uniuerſæq; tã malæ quàm bonæ
rationali cõuenit creaturæ.Nec pctõ nec miſeria amittiť
uel minuiť:nec maior in iuſto eſt quàm in peccatore: nec
plenior in angelo quàm in hoĩe. Quõ nãq; ad bonũ con
uerſus per gratiã humanæ uoluntatis cõſenſus,eò libere
bonũ,& in bono liberũ hoĩem facit,quò uolũtarius effi
citur,nõ inuitꝰ ptrahiť:ſic ſpõte deuolutꝰ in malũ,in ma
lo nihilominus tam liberũ quàm ſpontaneũ cõſtituit:ſua
utiq; uolũtate ductũ,nõ aliunde coactum ut malus ſit.Et
ſicut cæleſtis angelus,aut etiã deꝰ ipſe pmanet libere bo
nus,ppria uidelicet uolũtate,nõ aliqua extrinſeca neceſ
ſitate,ſic pfectò diabolus æque libere in malũ & corruit,
& perſiſtit:ſuo utiq; uolũtario nutu,non alieno impulſu.
Manet ergo libertas uolũtatis,ubi etiã ſit captiuitas mẽ
tis:tã plena quidẽ in malis,quàm & in bonis: ſed ĩ bonis
ordinatior. Tam integra quoq; pro ſuo modo in creatu
ra quàm in creatore:ſed in illo potẽtior. Quòd aũt hoĩes
ſolẽt cõqueri & dicere,uolo habere bonam uoluntatẽ, &
nõ poſſum:nequaquã huic pſcribit uoluntatis libertati:
ut quaſi uim aut neceſſitatẽ in hac parte patiať uoluntas:
ſed planè illa libertate quæ diciť peccato,ſe carere teſtan
tur.Nam qui uult habere bonã uoluntatẽ, probat ſe ha
bere uoluntatem.Non enim uult habere bonũ,niſi p uo
luntatẽ. Q; ſi uoluntatẽ,& libertatẽ : ſed libertatem à ne
ceſſitate,nõ à peccato. Nempe ut nõ ualeat cum uelit ha
bere bonã,ſentit quidẽ ſibi deeſſe libertatẽ: ſed profectò
libertatẽ à peccato:quo utiq; dolet premi,nõ perimi uo
luntatẽ.Quanquã iam pculdubio utcũq; bonam habet,
ubi habere uult.Bonũ quippe eſt quod uult. Nec poſſet
bonũ uelle, niſi bona uoluntate:ſicut nec uelle malũ,niſi
mala uolũtate.Cum bonũ uolumus,bona eſt uolũtas, cũ
malũ,mala eſt uolũtas.Vtrobiq; uoluntas,& ubiq; liber
tas.Cedit ſiquidẽ uolũtati neceſſitas.Cum autem nõ ua
lemus quod uolumus,ſentimꝰ quidẽ ipſam quodammo
do libertatẽ peccato eſſe captiuã,uel miſeram,non tamen
amiſſam.Ex hac ergo tantũ libertate qua liberum eſt uo
luntati ſeipſam iudicare uel bonam,ſi bono:uel malam,ſi
malo conſenſerit,quippe quæ in neutro niſi certè uolen
do conſentire ſe ſentit: liberum arbitriũ credimus nomi
nari.Nam ex illa quæ dicitur à peccato,congruẽt ius for
ſitan liberũ cõſiliũ, & item ex illa quæ dicta eſt à miſeria,
liberum potius cõplacitũ poſſet dici,quàm liberum arbi
trium.¶Arbitrium quippe iudicium eſt. Sicut uerò iudi
cij eſt diſcernere quod liceat,uel quod non liceat:ſic pro
fectò conſilij probare quod expediat,uel nõ expediat.ſic
complaciti quoq; experiri quod libeat,uel nõ libeat. Vti
nam tam libere nobis conſuleremur, quàm libere de no
bis iudicamus : ut quemadmodum libere per iudicium
licita

licita illicitaq; decernimus:ita per cõſiliũ & licita tanquã
cõmoda nobis eligere,& illicita tãquã noxia reſpuere li
berũ haberemꝰ.Iã eñ nõ ſolũ liberi arbitrij, ſed & liberi
pculdubio cõſilij,ac per hoc & à pctõ liberi eſſemus. Sed
quid ſi totũ,ſolumq; quod expediret uel liceret, etiã libe
ret? Nõnne liberi quoq; eſſe cõplaciti merito diceremur:
quippe qui ab omni proinde quod diſplicere põt:hoc eſt
ab oĩ nos miſeria liberos ſentiremus? Nunc aũt cum mul
ta per iudiciũ uel admittenda uel omittẽda eſſe decerna
mus:quæ tñ p conſiliũ nequaquã pro iudicij rectitudine
aut legimꝰ,aut cõtẽnimus :rurſumq; non oĩa quæ tãquã
recta & cõmoda conſulte obſeruamus,etiam ut benepla
cita libenter amplectimur:ſed inſuper quaſi dura,ac mole
ſta uix æquanimiter ferre perduramus : liquet quia libe
rum nec cõſiliũ habemꝰ,nec complacitũ. Alia quæſtio eſt
ſi uel ante peccatũ in primo hoĩe habuimus : qđ loco ſuo
diſcutietur.Certiſſime aũt habituri ſumus:cum deo miſe
Matt.6. rante obtinebimus quod oramus.Fiat uolũtas tua , ſicut
in cælo:& in terra.Hoc nanq; cõplebitur,qñ id qđ nunc
cũctæ paſſim rationali(ut iam dictum eſt)creaturæ com
mune uidetur,liberũ ſcilicet à neceſſitate arbitrium:erit
etiã in electis hoĩbus,uti iam in ſanctis eſt angelis: & cau
Rom.12. tum à peccato:& tutum à miſeria:probantibus tandẽ tri
plicis libertatis felici experientia:quæ ſit bona uoluntas
dei:ac beneplacens,& perfecta.Quod quia necdũ eſt:ſola
interim plena,integraq; manet in hominibus libertas ar
bitrij.Nam libertas cõſilij ex parte tantũ:& hoc in pau
Gal.5. cis ſpiritualibus,qui carnẽ crucifixerunt cum uitijs & cõ
Rom.6. cupiſcentijs:quatenus iam non regnet peccatum in eorũ
mortali corpore.Porrò ut non regnet,libertas facit cõſi
lij.Vt tamen non deſit ex integro :captiuitas eſt liberi ar
1.Co.13. bitrij.Cum aũt uenerit quod perfectũ eſt,tunc euacuabi
tur quod ex parte eſt:hoc eſt,cum plena fuerit libertas cõ
ſilij:nulla iam erit captiuitas arbitrij.Et hoc eſt quod quo
tidie petimus in oratione cum dicimus deo. Adueniat re
Matt.6. gnum tuum. Regnũ hoc necdũ ex toto peruenit in nos.
Quotidie tamen paulatim aduentat,ſenſimq; indies ma
gis ac magis dilatat terminos ſuos:in his duntaxat, quo
2.Co.4. rum per dei adiutorium interior homo renouatur de die
in diem. Inquantum ergo regnum gratiæ dilatatur:intã
tum peccati poteſtas minuitur. Inquãtum uerò minus eſt
adhuc propter corpus mortis quod aggrauat animam,
& ob neceſſitatem terrenæ inhabitationis utiq; deprimẽ
tis ſenſum multa cogitantem:neceſſe habent etiã qui per
fectiores in hac mortalitate uidentur confiteri & dicere:
in multis offendimus oẽs:& ſi dixerimus.q̃a pctm̃ nõ ha
Iaco.3. bemus,noſipſos ſeducimꝰ.& ueritas in nobis,nõ eſt.Qua
1.Ioan.1. propter orant,& ipĩ ſine intermiſſione dicẽtes. Adueniat
Matt.6. regnũ tuũ.Qđ nõ erit uel in ipĩs cõſummatum : quouſq;
pctm̃,non ſolũ nõ regnet in eorũ mortali corpore:ſed nec
ſit oĩno,nec eſſe poſſit in ĩmortali iã corpore.Iã de liber
tate cõplaciti in hoc ſeculo nequã qd dicemꝰ :ubi uix ſuf
Rom.8. ficit diei malitia ſua,ubi oĩs creatura ingemiſcit & partu
rit uſq; adhuc:uanitati nimirum ſubiecta non uolens:ubi
Iob.7. uita hoĩs tẽtatio eſt ſup terrã:ubi uiri quoq; ſpũales, qui
Rom.8. primitias ſpũs iam acceperunt , ingemiſcunt & ipſi intra
ſemetipſos expectantes redemptionẽ corporis ſui? Nũqd
nã inter iſta locus ullus eſt huiuſcemodi libertati? Quid.
inquã,liberũ nr̃o relinquiť complacito:ubi totũ occupa
re uideť miſeria? Neq; eñ uel innocentia ſeu iuſtitia quẽ
admodum à pctõ,ita etiã à miſeria tute eſſe hic poterunt:
Rom.7. ubi iuſtus exclamat. Infelix ego homo:qs me liberabit de
Pſal.41. corpore mortis huius? Et itẽ.Factæ ſunt mihi lachrymæ
meæ panes,die ac nocte.Vbi noctes dieſq; in mœrore con
tinuanť:nullũ profecto tpis ſpatiũ cõplacito uacuũ relin
2.Ti.3. quiť.¶Deniq; q pie uolũt uiuere in Xp̃o:ipſi magis per
ſecutionẽ patiũtur:qm̃ iudiciũ à domo dei incipit.Qđ &
Ezec.9. præcepit:à meis(inquiẽs)incipite.Sed etſi nõ uirtus,ui
tium forte in tuto eſt:& aliqua interim ex parte frui põt
puc.2. cõplacito,cauere miſeriam? Abſit. Nã qui lætantur cum
malefecerint,& exultant in rebus peſſimis : tale eſt qđ fa

ciunt,quale cũ rident frenetici. Nulla aũt uerior miſeria:
quàm falſa lætitia. Deniq; intãtũ miſeria eſt,qđ uideť feli
citas in hoc ſeculo:ut ſapiens dicat . Melius eſt ire ad do Eccle.7.
mum luctus,quàm ad domũ cõuiuij.¶Eſt quidẽ in bonis
corporis nõnulla iucũditas:uidelicet in edendo, bibẽdo,
calefaciendo,cæteriſq; talibus fomentis,uel tegumentis
carnis. Sed nunqd uel iſta uacãt aliquatenꝰ à miſeria? Bo
nus eſt panis:ſed eſurienti. Potus delectat :ſed ſitientem.
Deniq; ſaturato cibus,potuſq; iã nequaquã ſunt grata:
ſed grauia. Tolle famẽ:& panẽ non curabis. Tolle ſitim&
lympidiſſimũ fontẽ,ac ſi paludẽ reſpicies. Sic umbrã nõ
q̃rit,niſi æſtuans. Solẽ non curat,niſi algẽs,ſiue caligans.
Alioquin nihil horũ libebit,ſi nõ præceſſerit urgẽs neceſ
ſitas. Quæ ſi perfecte tollatur è rebus:ſtatim in tædiũ atq;
moleſtiam conuertetur,ipſa quoq; quæ uidetur in his eſ
ſe iucunditas.¶Fatẽdũ igitur & in hac parte, oẽ qđ pſen
tis uitæ eſt,occupare miſeriã:niſi ꝙ in tribulationibus cõ
tinuis grauiorũ laborũ ,leuiores utiq; ſunt qualeſcunq;
cõſolationes:& dũ fortè pro tpe ac rerũ euentibꝰ uiciſſim
ſibi grauia leuiaq; ſuccedunt:minorẽ experientia, aliqua
miſeriæ uideť interpolatio:ut dũ aliqñ poſt experta plu
ra grauiſſima in minus fortè moleſta euadiť, fœlicitas pu
tetur.¶An tñ fatendũ eſt eos q per exceſſum cõtemplatio
nis rapti,qñq; in ſpũ quãtulũcũq; de ſupernæ fœlicitatis
dulcedine deguſtare ſufficiunt:toties eſſe liberos à miſe
ria:quoties ſic excedunt? Hi planè(qđ negandum non
eſt)etiã in hac carne (raro licet raptimq;) cõplaciti liber
tate fruuntur:qui cũ Maria optimã partẽ elegerunt:quæ Luc.10.
non auferet ab eis. Qui aũt iã tenent,qđ auferendum nõ
eſt,experiunť utiq; quod futurũ eſt. Sed qđ futurũ eſt,fe
licitas eſt. Porrò fœlicitas,& miſeria,eodem tpe ſimul eſſe
non pñt. Quoties igitur per ſpm̃ illã participant: toties
iſtã non ſentiunt. Itaq; in hac uita ſoli cõtemplatiui poſ
ſunt utcũq; frui libertate cõplaciti:& hoc ex parte:& par
te ſatis modica:uiceq; rariſſima.¶Porrò libertate conſilij
fruuntur etiam quilibet iuſti:ex parte quidẽ ſed non mo
dica.¶Cæterum libertas arbitrij(ut ſupra aliquãdò appa
ruit)cunctis pariter rõne utentibus conuenit: nõ minor
quãtũ in ſe eſt,in malis,quàm in bonis:tam plena in hoc
ſeculo,quàm & in futuro. Sed & hoc aperte mõſtratũ eſ
ſe puto,ꝙ hæc ipſa tñ libertas, tandiu quodammodo ca
ptiua teneť,quãdiu illam duæ aliæ libertates minime aut
minus plenæ comitãtur:nec aliunde noſter ille defectus
uenit:de quo apoſtolus. Vt non quæcunq; uultis ait: illa Gala.5.
faciatis.¶Velle ſiquidẽ ineſt nobis ex libero arbitrio,nõ
etiã poſſe qđ uolumꝰ. Nõ dico uelle bonum,aut uelle ma
lum:ſed tm̃ uelle. Velle eteñ bonũ:profectus eſt:uelle ma
lum,defectus eſt. Velle uero ſimpliciter ipſum eſt ,qđ uel
proficit,uel deficit . Porrò,ipſum ut eſſe:creans gratia fe
cit. Vt pficiat:ſaluans grã facit. Vt deficiat:ipm̃ ſe deijcit.
Itaq; liberum arbitriũ nos facit uolentes:gratia beneuo
los. Ex ipſo nobis eſt uelle:ex ipſa bonũ uelle. Quẽadmo
dum nanq; aliud eſt timere ſimpliciter,aliud timere deũ:
aliud & amare ſimpliciter: aliud eſt amare deũ:quippe ti
mere,& amare,ſimpliciter quidẽ prolata,affectiones:cum
additamento aũt,uirtutes ſignificant:ita quoq; aliud eſt
uelle,aliud uelle bonũ.¶Simplices nẽpe affectiões inſunt
naturaliter nobis,tanquã ex nobis, additamenta ex grã.
Nec aliud profecto eſt niſi qđ grã ordinat,quas donauit
creatio:ut nil aliud ſint uirtutes niſi ordinatæ affectiões.
Scriptũ eſt de quibuſdã,ꝙ illic trepidaſſent timore: ubi
non erat timor. Timor fuit:ſed inordinatꝰ. Ordinare illũ Pſal.13.
uolebat dominus in diſcipulis:cum diceret. Oſtendã uo
bis ,quẽ timere debeatis. Et dauid. Venite(ait) filij audi Luc.12.
te me:timorem dñi docebo uos. Item de amore inordina Pſal.33.
to arguebat homines,qui dicebat. Ego lux ueni in hunc
mundum : & dilexerunt homines magis tenebras quàm Ioan.3.
lucẽ. Idcirco poſtulat ſpõſa in canticis dicens. Ordina
te in me charitatem. Similiter quoq; de inordinata uolũ Cant.2.
tate arguebanť,quibus dicebať. Neſcitis qd petatis. Sed
ad lineam rectitudinis edocti ſunt diſtortã reducere uo Mar.10.

Ibidem. luntatem:cũ audierint?Poteſtis bibere calicem quẽ ego
bibiturus ſum? Et tũc quidem uerbo:ſed poſtmodũ etiã
exemplo,uoluntatem ordinare docebat:cum orans iſtan-
Mar.14. te paſſione,ut transferretur ab eo calix,ſtatim ſubijceret.
Veruntamẽ nõ qđ ego uolo:ſed quod tu uis. Adeo igiť
uelle,quõ & timere,quomodo & amare,accepimꝰ in con-
ditione naturæ:ut eſſemus aliqua creatura. Velle aũt bo-
num,quomodo & timere deũ,quõ & amare deum, accipi
mus in uiſitatione gratiæ,ut ſimus dei creatura. ¶Creati
quippe quodãmodo noſtri in liberã uoluntatẽ: quaſi dei
efficimur per bonã uoluntatem. Porrò bonã facit,qui li-
berã facit:& ad hoc bonã,ut ſimus initium aliqđ creatu-
ræ eius:quoniam expedit profecto nobis magis oĩno nõ
fuiſſe:quàm noſtros ꝑmanere. Nã q uoluerũt ſui eſſe,uti-
q; ſicut dij,ſcientes bonũ,& malum: facti ſunt nõ tantum
iam ſui:ſed & diaboli. Itaq; libera uoluntas,nos facit no-
2.Ti.2. ſtros:mala,diaboli:bona,dei. Ad hoc pertinet qđ diciť:
Mat.25. Nouit dñs qui ſunt eius. Nam illis qui eius nõ ſunt, amẽ
dico uobis(inquit)neſcio uos. Dum ergo per malam uo
luntatem ſumus diaboli: quodãmodo interim nõ ſumus
dei:ſicut cum per bonam uolũtatem efficimur dei,deſini-
Matt.6. mus iam eſſe diaboli. Nemo ſiquidem põt duobus dñis
ſeruire. Cæterũ ſiue dei ſimus,ſiue diaboli:nõ tñ ſimiliter
deſinimus eſſe & noſtri. Manet quippe utrobiq; libertas
arbitrij,per quã maneat & cauſa meriti: quatenus merito
uel puniamur mali,qđ tãquã liberi ex ꝓpria uolũtate effi
cimur:uel glorificetur boni:qđ niſi æque uoluntarij eſſe
nõ poſſumus. Sanè diabolo,nr̃a nos mancipat uoluntas,
non ipſius poteſtas. Deo ſubijcit eius gratia:non noſtra
uolũtas. Noſtra quippe uolũtas bona(qđ fatẽdum eſt)à
bono deo creata:perfecta tñ nõ erit quouſq; ſuo creatori
perfecte ſubiecta ſit. Abſit tñ ut ipſi ſui ipſiꝰ perfectionẽ,
deo aũt tantum creationem tribuamus:cũ longe nimirũ
melius ſit eſſe perfectã,quàm factã:& dictu ipſo nephas ui
deať,deo qđ minus,nobis qđ excellentius ſit attribuere.
Sentiẽs deniq; apl's quid ex natura eſſet,quid ex gr̃a ex-
pectaret,aiebat. Velle adiacet mihi:perficere nõ inuenio.
Rom.7. Sciebat profecto uelle quidem ſibi ineſſe ex libero arbi-
trio:ſed ut ipſum uelle perfectũ haberet:gratiam ſe habe-
re neceſſariã. Si enim uelle malũ,defectus quidã eſt uolũ
tatis:utiq; bonum uelle,profectus eiuſdem erit: ſufficere
uero ad omne quod uolumꝰ bonum ipſius perfectio. Vt
ergo uelle noſtrũ,quod ex libero arbitrio habemus per-
fectum habeamus:duplici gratiæ munere indigemus: &
uero uidelicet ſapere,quod eſt uoluntatis ad bonũ cõuer
ſio:& pleno etiam poſſe,qđ eſt eiuſdem in bonũ cõfirma-
tio. ¶Porrò perfecta cõueſio eſt ad bonum,ut nil libeat,
niſi quod deceat,uel liceat:ꝑfecta in bono cõfirmatio, ut
nil deſitiã qđ libeat. Tunc demũ perfecta erit uoluntas,
cũ plene fuerit bona,& bñ plena. Habet ſiquidẽ duplex
in ſe bonũ ab initio ſui. Vnũ quidẽ generale ex ſola crea-
tione,quod à bono ſcilicet deo non potuit creari niſi bo
na:ſm quod uidit deus cuncta quæ fecerat & erant ualde
Gene.1. bona. Alterum ſpeciale ex libertate arbitrij:in qua ad ima
ginem utiq; ipſius qui creauit,eſt condita. Q̃ ſi duobus
his bonis accedat & tertiũ,conuerſio.ſ.ad creatorem: re-
putabitur nõ immerito ꝑfecte bona. Bona nimirũ in uni-
uerſitate:melior in ſuo genere:optima ex ſui ordinatione
ad deũ. Eſt aũt ordinatio,oĩmoda cõuerſio uoluntatis ad
deũ,& ex tota ſe,uoluntaria deuotaq; ſubiectio. Huic ue-
rò tã perfectæ iuſtitiæ debeť,imo iũgitur gloriæ plenitu-
do:qa ſic ſe comitãť duo iſta, ut nec iuſtitiæ poſſit haberi
ꝑfectio niſi ĩ plena gl'ia:nec gl'iæ plenitudo abſq; perfecta
iuſtitia. Merito deniq; talis iuſtitia nõ erit ſine gloria,cũ
gloria uera nõ ſit niſi de tali iuſtitia. Vñ recta diciť. Beati
Matt.5. qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiã:qm̃ ipi ſaturabũť. Hæc aũt
ſunt illa duo q̃ ſupra noiauimus:uerũ ſapere, & plenũ poſ
Rom.8. ſe,ut ſapere ad iuſtitiã:poſſe referatur ad gloriã. Sed uerũ
1.Cor.3. & plenum addita ſunt:alterũ ad diſtinctionem ſapientiæ
carnis,q̃ mors eſt:itẽq; ſapientiæ mundi, quæ ſtultitia eſt
apud deũ:qua & ſapiẽtes apud ſemetipſos,ſunt hoies. Sa
pientes inquã,ut faciãt mala,alterũ ad illorũ differẽtiam
de qbus diciť. Potẽtes potẽter tormẽta patienť. Nã uerũ Hier.4.
ſapere,aut plenũ poſſe,oĩno nõ inueniunť,niſi ubi libero Sapiẽ.6
arbitrio iã illa duo cõiuncta ſunt,quæ itẽ ſuperiꝰ memo-
rauimus:liberũ uidelicet cõſiliũ,liberũq; cõplacitũ. Solũ
ꝑfecto dixerim uerè ſapientẽ,pleneq; potentẽ,cui iam nõ
tñ uelle adiacet ex libero arbitrio:ſed ex reliquis quoq;
duobus inuenit & ꝑficere:dũ nec uelle ualeat qđ malum
ſit:nec carere qđ uelit:quorũ alterũ eſt ex libertate conſi
lij,id eſt uerũ ſapere:alterũ ex libertate cõplaciti.ſ. plenũ
poſſe. Sed qs talis eſt ac tãtus in hoibus,qui in hoc gl'ieť?
Aut ubi,aut qñ iſtud obtineť?nũquid nã in hoc ſeculo?
Sed ſi qs eſſet hmõi,maior eſſet Paulo:qui confiteť dicẽs
Perficere aũt non inuenio. Nunqd Adã in paradiſo? Sed Roma.7
ſi habuiſſet:nũquã exulaſſet à paradiſo. ¶Nunc locus eſt
peruidẽdi quod ſupra diſtulimus: utrũ ſcilicet totas tres
libertates illas q̃s ſupra diximꝰ.ſ.arbitrij,cõſilij,cõplaciti:
uel alijs noibus:à neceſſitate,à pctõ,à miſeria,primi homi
nes habuerint in paradiſo:aut tantũ duas:aut unam ſo-
lummodo. Et de prima quidẽ quæſtio nulla erit, ſi memi-
nerimus quàm aperte,& iuſtis cã,& pctõribꝰ ineſſe æqua
liter rõ ſupior edocuerit. De duabꝰ reliquis q̃ritur nõ in
merito,an unquã eas Adã habuerit,aut ambas,uel unam.
Nã ſi nullã habuit: qd amſit? Arbitrij utiq; libertatem tã
poſt pctm̃,quàm ante,ſemper tenuit incõcuſſam. Si ergo
nil amiſit:quid ei obfuit eiectum fuiſſe de paradiſo. Quid
ſi unam quãlibet illarum habuit,quõ amiſit? Nam certũ
eſt quia ex quo peccauit,nec à peccato prorſus, nec à mi-
ſeria,manens in corpore liber fuit. Ceterũ nullatenꝰ quã-
cunq; illarũ ſemel acceperit,amittere potuit. Alioqn per
fectum nec ſapere,nec poſſe,iuxta quod quidem duo hæc
ſuperius diffinita ſunt,habuiſſe conuincitur. Qui nimirũ
& uelle potuit,quod nõ debuit,& recipere quod noluit:
an dicendus eſt aliquo quidẽ modo illas habuiſſe: ſed qa
nõ plenarie potuiſſe amittere? ¶Habet ſiquidẽ unaquæq;
illarũ duos gradus:ſuperiorem & inferiorem. Superior li
bertas conſilij eſt,non poſſe peccare. Inferior,poſſe non
peccare. Itẽ ſuperior libertas complaciti,non poſſe turba
ri:inferior,poſſe nõ turbari. Itaq; inferiorẽ utriuſq; liber
tatis gradũ,ſimul cũ plena libertate arbitrij homo in ſui
cõditione accepit:& de utroq; corruit,cũ peccauit. Cor-
ruit aũt de poſſe non peccare,in non poſſe non peccare:
amiſſa ex toto conſilij libertate. Itemq; de poſſe non tur-
bari,in non poſſe non turbari:amiſſa ex toto complaciti
libertate. Sola remanſit ad pœnã libertas arbitrij:per quã
utiq; cæteras amiſit:ipſam tñ amittere nõ potuit. Per pro
priam quippe uoluntate,ſeruus peccati factꝰ,merito per-
didit libertatẽ conſilij. Porrò per peccatũ factus debitor
mortis,quõ iam libertatem ualebat retinere complaciti?
De tribus ergo libertatibus,quas acceperat,abutẽdo illa Iſa.48.P
quæ dicitur arbitrij:reliquis ſeſe priuauit. In eo aũt abu-
ſus eſt,ꝙ illam cũ accepiſſet ad gloriam, conuertit ſibi in
cõtumeliã:iuxta teſtimonium ſcripturæ dicentis. Homo
cum in honore eſſet,non intellexit:comparatus eſt iumẽ-
tis inſipientibus:& ſimilis factus eſt illis. Soli inter aĩan-
tia datũ eſt homini poſſe peccare:ob prærogatiuã liberi
arbitrij. Datũ autem non ut proinde peccaret:ſed ut glo-
rioſior inde appareret,ſi nõ peccaret,cum peccare poſſet.
Quid nanq; glorioſius ei eſſe poterat:quàm ſi de ipſo di-
ceretur,qđ ſcriptura perhibet dicens. Quis eſt hic. & lau- Eccle.31
dabimus eum? Vnde ita laudandus? Fecit enim mirabi- Ibidem.
lia in uita ſua. Quæ? Qui potuit tranſgredi,& nõ eſt trãſ- Ibidem.
greſſus:facere mala,& non fecit. Hũc ergo honorẽ,quan
diu abſq; pctõ fuit,ſeruauit. Amiſit,cũ peccauit. Peccauit
aũt:quia liberũ ei fuit. Nec aliunde profecto liberum,niſi
ex libertate arbitrij:de qua utiq; inerat ei poſſibilitas pec
candi. Nec tñ fuit culpa dantis ſed abutentis: qui ipſam
uidelicet facultatẽ cõuertit in uſum peccandi, quã acce-
perat ad gloriam non peccandi. Nã etſi peccauit ex poſſe
quod accepit:nõ tñ quia potuit:ſed quia uoluit. Nec eñ
præuaricante diabolo, & angelis eius,etiam alij preuari-
cati ſunt:

cati ſunt: non quia non potuerunt: ſed quia uoluerunt.
¶Peccantis igitur lapſus, nõ dono aſcribẽdus eſt poteſta
tis:ſed uitio uolũtatis. Lapſus tñ ex uoluntate,non æque
ex uoluntate reſurgere iam liberũ habet: qa etſi datũ fuit
uoluntati poſſe ſtare ne caderet: non tñ reſurgere ſi cade-
ret. Non eñ tam facile quis ualet exire de fouea:quàm fa-
cile in eã labi. Cæcidit ſola uoluntate hõ in foueã pcti:ſed
non ex uoluntate ſufficit & poſſe reſurgere: cum iam etſi
uelit,non poſſit non peccare. Quid ergo? Perijt liberũ ar
bitrium,qm̃ non poteſt nõ peccare? Nequaquã:ſed libe-
rum perdidit conſiliũ per quod prius habebat poſſe non
peccare:quõ & ꝙ iã non ualet utiq; non turbari:inde mi-
ſero accidit,ꝙ cõplaciti quoq; libertatẽ amiſerit:per quã
& ante habuit poſſe non turbari. ¶ Manet ergo etiã poſt
pctm̃ liberum arbitriũ:etſi miſerum,tñ integrũ. Et ꝙ ſe ꝑ
ſe hõ non ſufficit excutere à pctõ,ſiue miſeria: non liberi
arbitrij ſignat deſtructionẽ:ſed duarũ reliquarũ libertatũ
priuationẽ. Neq; eñ ad liberũ arbitriũ(quantũ in ſe eſt)
ꝑtinet,aut aliqñ pertinuit poſſe,uel ſape:ſed tñ uelle:nec
potentem facit creaturam:nec ſapientẽ:ſed tñ uolentem.
Non ergo ſi potens,aut ſapiens, ſed tñ ſi uolens eẽ deſie
rit:liberũ arbitrium amiſiſſe putanda erit. Vbi eñ nõ eſt
uoluntas,nec libertas. Non dico ſi uelle bonum,ſed ſi uel
le oĩno creatura de ſierit: fatendum ſine contradictione:
ubi non iam ex uoluntate bonitas,ſed ipſa ex toto uolun
tas perijt:etiam liberum deperire arbitriũ. Q̃ ſi uelle bo-
num tantum perit:ſignum eſt ꝙ ei deſit liberum, nõ arbi-
trium,ſed conſiliũ. Si aũt non quidẽ uelle,ſed ad id quod
iam uult bonũ ei poſſe defuerit:nouerit ſibi deeſſe liberũ
complacitum:non liberum perijſſe arbitriũ. Si ergo libe-
rum arbitriũ ita ubiq; ſequitur uoluntatẽ,ut niſi illa peni
tus eſſe deſinat,iſto non careat:uoluntas uerò ſicut in bo
no,ita etiam in malo æque perdurat,æque ꝑfecto & libe-
rum arbitrium tam in malo quàm in bono integrum per-
ſeuerat. Et quomodo uoluntas etiam poſita in miſeria nõ
deſinit eſſe uoluntas:ſed dicitur & eſt miſera uoluntas, ſi-
cut & beata uoluntas:ita nec liberum arbitriũ deſtruere:
ſiue quantũ in ſe eſt aliquatenus imminuere poterit quæ
cunq; aduerſitas uel neceſſitas. Sed licet ubiq; pariter ſi-
ne ſui diminutione perduret:nõ tñ pariter ſicut de bono
potuit per ſe in malũ:corruere ita quoq; per ſe de malo in
bonũ poterit reſpirare. Et quid mirum ſi iacens nõ ualet
per ſe reſurgere:qđ ſtãs in aliquod melius nullo ſuo cona
tu ualebat proficere? Deniq; dum adhuc duas alias liber
tates ex aliqua parte ſecũ haberet,non potuit de inferio-
ribus illarũ gradibꝰ ad ſuperiora aſcẽdere:hoc eſt de poſ-
ſe non peccare,& de poſſe nõ turbari,ad nõ poſſe pecca-
re,& non poſſe turbari. Q̃ ſi libertatibus illis etiã utcũq;
adiutũ:non præualuit tñ de bono in melius ſe extendere:
quantominus eiſdẽ prorſus deſtitutũ:de malo iã in id qđ
fuit bonũ poterit per ſeipſum emergere? Habet igitur hõ
neceſſariũ dei uirtutem,& dei ſapientiã Xp̃m: qui ex eo
quod ſapientia eſt uerum ei ſapere reinfundat: in reſtau-
rationem liberi conſilij:& ex eo qđ uirtus eſt,plenũ poſſe
reſtituat,in reparationẽ liberi cõplaciti:quatenus ex alte-
ro perfecte bonus,peccatũ iã neſciat: ex altero planè bea-
tus,nil aduerſum ſentiat. Sed ſanè iſta perfectio in futura
uita expectetur:qñ utraq; nunc amiſſa libertas, libero ar
bitrio plene reſtaurabitur:non quomodo iuſto cuiuis in
hoc ſeculo quantumcũq; perfecto: non quõ uel ipſis pri-
mis hoibus datũ fuit eas habere in paradiſo:ſed ſicut iam
nũc angeli poſſidẽt ĩ cælo. Interim uerò ſufficiat in hoc
corpore mortis,atq; in hoc ſeculo nequã,ex libertate qui
dem cõſilij pctõ nõ obedire in concupiſcẽtia: ex libertate
aũt complaciti aduerſa nõ formidare pro iuſtitia. Eſt aũt
in hac carne peccati & in hac diei malitia non mediocre
ſapere,pctõ etſi nondum ex toto carere,certè non conſen
tire:& eſt poſſe non parum,aduerſa etſi necdum fœliciter
oĩno non ſentire:uiriliter tamen pro ueritate contẽnere.
Diſcendum ſanè hic interim nobis eſt ex libertate conſi-
lij iam libertate arbitrij non abuti: ut plene qñq; frui poſ-
ſimus libertate complaciti. Sic profecto dei in nobis repa
ramus imaginẽ:ſic antiquo honori illi capeſcẽdo quẽ per
pctm̃ amiſimus:per gr̃am præparamur. Et beatus qui de
ſe audire merebitur. Quis eſt hic. & laudabimus eũ? Mira Eccle.31
bilia eñ fecit in uita ſua:q potuit trãſgredi, & nõ eſt trãſ-
greſſus:facere malũ,& non fecit. ¶Puto aũt in his tribus
libertatibus ipſam ad quam conditi ſumus cõditoris ima
ginem atq; ſimilitudinem contineri:& imaginem quidem
in libertate arbitrij:in reliquis autem duabus bipertitam
quandam conſignari ſimilitudinem. Hinc eſt fortaſſis ꝙ
ſolum liberum arbitrium ſui omnino defectum ſeu dimi-
nutionem non patitur:ꝙ in ipſo potiſſimum æternæ & in
commutabilis diuinitatis ſubſtantiua quædã imago im-
preſſa uideatur. ¶Nã etſi habuerit initium,neſcit tñ occa
ſum:nec de iuſtitia uel gloria capit augmentũ:nec de pec
cato ſiue miſeria detrimentum. Quid æternitati ſimilius,
qđ non ſit æternitas? Porrò in alijs duabus libertatibus
qm̃ nõ ſolum ex parte minui,ſed & ex toto amitti pñt, ac
cidentalis quædã magis ſimilitudo ſapientiæ atq; poten-
tiæ diuinæ imagini ſuperducta cognoſciť. Deniq; & ami-
ſimꝰ illas per culpã & per gratiam recuperamus:& quoti
die,quidẽ alij plus,alij minus aut in ip̃is proficimꝰ:aut ab
ipſis deficimus. Poſſunt etiã ſic amitti,ut iam non ualeant
recuperari:poſſunt & ita poſſideri: ut nec amitti queant
aliquãdo nec minui. Huius bipertitæ ſimilitudinis ſapiẽ
tiæ & potentiæ dei,non quidẽ in gradu ſummo:ſed q̃ ip̃i
tñ eſſet ꝓximior homo conditus eſt in paradiſo. Quid eñ
uicinius ad nõ poſſe peccare uel turbari (in quo utiq; iã
ſanctos & angelos ſtare,& deũ ſemp eſſe dubium non eſt)
quàm poſſe & non peccare & non turbari:in quo hõ ꝑfe
cto creatus eſt? A quo illo per pctm̃, imo nobis in illo &
cum illo corruentibus,rurſus per gratiã non quidẽ ip̃m:
ſed pro ipſo quendã inferiorem gradum recepimus. Neq;
eñ hic poſſumꝰ penitꝰ eſſe ſine pctõ & miſeria,poſſumus 1.Ioan.3.
tñ gratia iuuãte nec pctõ ſuperari,nec miſeria. Quãquam
tñ ſcriptura loquatur. Omne qđ natũ eſt ex deo,non pec 1.Petr.4
cat. Sed hoc dictũ eſt de prædeſtinatis ad uitã:nõ ꝙ omni Pſal.31.
no non peccent:ſed ꝙ pctm̃ ipſis nõ imputeť: qđ uel pu- Ibidem.
nitur cõdigna pœnitentia:uel in charitate abſconditur.
Charitas q̃dẽ cooperit multitudinẽ pctõrũ:& beati quo-
rum remiſſæ ſunt iniquitates,& quorũ tecta ſunt pctã:&
beatꝰ uir cui nõ imputabit deꝰ pctm̃. ¶Diuinæ ergo ſimi
litudinis ſummũ gradũ ſummi angeli tenent :nos infimũ:
Adã tenuit mediũ:porrò dæmones nullũ. Superioribus
nẽpe ſpiritibus datũ eſt ſine pctõ & miſeria ꝑdurare. Adæ
aũt abſq; his quidẽ eſſe:ſed non etiã ꝑmanere:nobis uerò
ne eſſe quidem abſq; his:ſed ipſis tñ non cedere. Cæterũ
diabolus & membra eiꝰ ſicut nunquam uolunt reluctari
pctõ:ſic nũquã pñt pœnam declinare pcti. ¶Cũ ergo iſtæ
duæ libertates,cõſilij.ſ.& cõplaciti:ꝑ quas rõnali creatu-
ræ uera ſapientia & potentia miniſtrať:ita deo prout uult
diſpenſante:qbuſcũq; pro cauſis,locis,tẽporibus,uarien-
tur:quatenus in terris modice,in celeſtibus plenarie, me-
diocriter in paradiſo,apud inferos nullatenus habeãtur:
libertas uerò arbitrij de ipſo quo condita eſt ſtatu aliqua
tenus non muteť:ſed æqualiter ſemp(quãtum in ſe eſt)à
cælis, terris ,inferis poſſideatur:merito illæ ſimilitudini,
hæc imagini deputantur. Et quidẽ apud iferos ꝙ utraq;
libertas perierit:illæ.ſ.quæ ad ſimilitudinẽ ꝑtinere dicun
tur:ſcripturarũ teſtatur authoritas. Nã uerũ illic ſapere
(qđ utiq; de conſilij libertate concipitur)oĩno nõ eſſe lo
cus ille manifeſtat,ubi legitur. Qđ cunq; põt manus tua Eccl's.9.
facere,inſtanter operare:quia nec opus,nec ratio,nec ſa-
pientia eſt apud inferos,quo tu properas. Porrò de potẽ
tia,quæ ꝑ libertatem complaciti datur :euãgelium ſic lo- Mat.22.
quitur. Ligatis manibus ac pedibus:projcite eũ in tene-
bras exteriores. Quid eñ ipſa eſt manuũ pedũq; ligatio:
niſi oĩmoda poteſtatis ablatio? ¶Sed dicit aliquis. Quo-
modo non eſt ibi aliquid ſapere:ubi mala quæ tolerãtur,
cogunt pœnitere malorũ quæ facta ſunt? Nũquid aut in-
tormentis quiſpiam non pœnitere:aut pœnitere mali,nõ

eſſe ſapere poteſt? Hoc autem recte opponeretur: ſi opus
tantum peccati, & non etiam uoluntas mala puniretur.
Nulli quippe dubium eſt ꝙ nemo in tormentis poſitus
actam iterare peccati delectetur. Verum tñ ſi uoluntas etiã
in tormentis mala perdurat: quid ponderis habet operis
abnegatio: ut ideo ſapere quis putetur, ꝙ iam in mediis
flammis luxuriari non libeat? Deniq; in maleuolam ani-
Sapiẽ .1. mam non introibit ſapiẽtia. Vnde aũt probabimus ꝙ ma
la & in pœnis uolũtas perſeueret? Certe ut cætera omit-
tam: nollent omnino puniri. Iuſtum eſt autem puniri qui
punienda geſſerũt. Nolunt igitur quod iuſtũ eſt. Sed qui
non uult qđ iuſtũ eſt, iuſta eius uoluntas non eſt. Eo ergo
iniuſta, ac ꝑ hoc & mala eſt uoluntas: quo iuſtitiæ non cõ
cordat. Duo ſunt quæ iniuſtã cõprobãt uolũtatẽ uel cũ
peccare, uel cũ impune peccaſſe libet. Quibus ergo pecca
re libuit quãdiu licuit: & cum iam non poſſunt, inultũ ma
nere uolunt qđ peccauerunt: quid in hoc ſapiẽtiæ ueræ,
quid bonæ uoluntatis apparet? Sed eſto pœnitet eos pec
caſſe: nunquid nõ tñ ſi optio detur: malint adhuc pecca-
re: quàm pœnã ſuſtinere pc̃ti? Et tñ illud iniquũ eſt: hoc iu
ſtũ. Qm̃ uero uolũtas bona magis qđ iniquũ quàm ꝙ iu-
ſtũ eſt eligeret? Cæterũ nõ uere pœnitẽt q nõ tã dolent ſe
ſibi uixiſſe, quàm hoc ipm̃ iã nõ poſſe. Deniq; foris oſten
dit qd intus agat. Nã quãdiu corpus uiuit in flãma: tan-
diu cõſtat in malitia perſiſtere uoluntatẽ. Itaq; de ſimilitu
dine q̃ in cõſilii, & item conplaciti libertate cõtinet: apud
inferos penitus nihil eſt neq; eſſe põt imagine tamen etiam
illic per liberũ arbitrium immobili permanẽte. Sed neq;
Luc.15. in hoc ſeculo inueniri uſpiã poſſet ſimilitudo: ſed adhuc
hic fœda & deformis iacuiſſet imago: ſi non euangelica il
la mulier lucernam accẽderet: id eſt ſapientia in carne ap-
pareret: euerteret domum: uidelicet uitiorum: dragmam
ſuam requireret quam perdiderat: hoc eſt imaginem ſuam
quæ natiuo ſpoliata decore, ſub pelle pc̃ti ſordens, tanquã
in puluere latitabat: inuentã tergeret: & tolleret de regio
ne diſſimilitudinis: priſtinãq; in ſpeciẽ reformatã ſimilem
faceret illam in gloria ſanctorum: imo ſibi ipſi per oĩa red-
1.Ioan.3 deret quoq; cõformẽ: cũ illud ſcripturæ uidelicet implere
tur. Scimus qm̃ cum apparuerit, ſimiles ei erimus: qm̃ ui-
Hebr.1. debimus eũ ſicuti eſt. Et re uera cui potius id operis con-
gruebat quàm dei filio: qui cũ ſit ſplẽdor gloriæ, & figura
ſubſtãtiæ patris, portans uerbo uniuerſa: ex utroq; facile
munitus apparuit, & unde reformaret deformẽ, & unde de-
bilẽ cõfortaret: dũ & de ſplẽdore figuræ fugans tenebras
uitiorũ, redderet ſapientẽ: & ex uirtute uerbi cõtra tyrã-
nidẽ dæmonũ potentem efficeret. Venit ergo ipſa forma
cui cõformandũ erat liberũ arbitriũ: quia ut priſtinã reci
peret formã, ex illa erat reformandũ ex qua fuerat & for-
Sapiẽ .8 matũ. Forma aũt, ſapientia eſt. Cõformatio, ut faciat ima-
go in corpore, qđ forma facit in orbe. Porrò illa attingit
à fine uſq; ad finẽ fortiter: & diſponit oĩa ſuauiter. Attin-
git à fine uſq; ad finem: hoc eſt à ſummo cælo uſq; ad infe-
riores partes terræ. A maximo angelo uſq; ad minimum
uermiculũ. Attingit aũt fortiter: nõ quidẽ nobili diſcur
ſione, uel locali diffuſione, uel ſubiectæ creaturæ tm̃ offi-
ciali adminiſtratione: ſed ſubſtantiali quadã & ubiq; præ-
ſenti fortitudine: qua utiq; uniuerſa potentiſſime mouet,
ordinat, adminiſtrat. Et hæc oĩa nulla ſui cogit facere ne
ceſſitate. Nec enĩ aliqua in his laborat difficultate: ſed diſ-
ponit oĩa ſuauiter placida uoluntate. Vel certè attingit à
fine uſq; ad finẽ: hoc eſt ab ortu creaturæ uſq; ad finẽ deſti
natũ à creatore: ſiue in quẽ urget natura, ſiue quẽ accele-
rat cauſa, ſiue quẽ cõcedit gratia. Attingit fortiter, dũ nil
horũ euenit, qđ non prout uult potenti præordinet ꝓui-
dẽtia. Sic ergo & liberũ arbitriũ ſuo conet præeſſe corpo
re ut præeſt ſapientia orbi, attingẽs & ipm̃ à fine uſq; ad
finẽ fortiter: imperans .ſ. ſingulis ſenſibus & artubus tam
potenter, quatenus non ſinat regnare peccatũ in ſuo mor
tali corpore: nec mẽbra ſua det arma iniquitati: ſed exhi-
Rom.6. beat ſeruitute iuſtitiæ. Et ita iam nõ erit hõ ſeruꝰ peccati
cũ pc̃tm̃ non fecerit: à quo utiq; liberatus iam libertatem

recuperare conſilii, iam ſuam incipiet uendicare dignita-
tẽ: dũ diuinæ in ſe imagini condignã ueſtierit ſimilitudi-
nem: imo antiquã reparauerit uenuſtatẽ. Curet autẽ hæc
agere non minus ſuauiter, quàm fortiter, hoc eſt nõ ex tri
ſtitia aut ex neceſſitate (qđ eſt initiũ, non plenitudo ſapiẽ
tiæ) ſed prompta & alacri uoluntate: quod facit acceptũ
ſacrificiũ: qm̃ hilarem datorem diligit deus. Sicq; per oĩa
imitabitur ſapientiã: dũ & uitiis reſiſtet fortiter, & in con-
ſcientia requieſcet ſuauiter. Verum cuius ad talia ꝓuoca- 2.Co.9.
mur exemplo, indigemꝰ & auxilio: quo ipſi uidelicet per-
ipſam conformemur: atq; in eandem imaginem transfor- 2.Co.3.
memur à claritate in claritatẽ: tanquã à dñi ſpiritu. Ergo
ſi a dñi ſpiritu, iam non à libero arbitrio. Nemo proinde
putet ideò dictũ liberum arbitrium, ꝙ æqua inter bonũ
& malum poteſtate aut facultate uerſetur: cũ cadere ꝑ ſe
quidem potuerit nõ aũt reſurgere niſi per dñi ſpm̃. Alio-
quin nec deꝰ nec angeli ſancti: cũ ita ſint boni ut non poſ
ſint eſſe & mali: nec præuaricatores item angeli: cum ita
ſint mali ut iam non ualeãt eſſe boni: liberi arbitrii eſſe di
cuntur. Sed & nos illud poſt reſurrectionẽ amiſſuri ſumꝰ:
qm̃ utiq; inſeparabiliter alii bonis, alii malis admixti fue-
rimus. ¶ Cæterũ nec deꝰ caret libero arbitrio: nec diabo-
lus: qm̃ ꝙ ille eſſe non poteſt malus, non infirma facit ne-
ceſſitas: ſed firma in bono uoluntas: & uoluntaria firmi-
tas: ꝙq; is non ualet in bonum reſpirare, non aliena facit
uiolenta oppreſſio: ſed ſua ipſius in malo obſtinata uolun
tas, ac uoluntaria obſtinatio. Nunc igitur ex eo potius li-
berum arbitrium dicitur: ꝙ ſiue in bono ſiue in malo æq̃
liberã facit uoluntatem: cum nec bonus quiſpiã, nec item
malus dici debeat, aut eſſe ualeat, niſi uolens. Tali iam ra-
tione non incongrue dicetur ad bonũ ſe & ad malum ha-
bere æqualiter: ꝙ utrobiq; uidelicet par ſit ei nõ quidem
in electione facilitas: ſed in uoluntate libertas. ¶ Hac ſanè
(ut dictum eſt) dignitatis prærogatiua rationalẽ ſingu-
lariter creaturam conditor inſigniuit: ꝙ quemadmodum
ipſe ſui iuris erat: ſuæq; ipſius uoluntatis nõ neceſſitatis
erat ꝙ bonus erat: ita & illa quoq; ſui quodammodo iu-
ris in hac parte exiſteret, quatenus non niſi ſua uolunta-
te aut mala fieret, & iuſte dãnaretur: aut bona maneret, &
merito ſaluaretur. Non ꝙ ei propria poſſet ſufficere ad ſa
lutẽ uoluntas: ſed ꝙ eam nullatenus ſine ſua uolũtate con
ſequeretur. Nemo quippe ſaluat inuitus. Nã quod legit Ioã.6.
in euangelio. Nemo uenit ad me niſi pater meus traxerit Luc.14.
eũ: itẽ in alio loco. Compelle intrare: nihil impedit: qa pro
fecto quãtoſcũq; cõpellere uel trahere uideatur ad ſalutẽ
benignus pater, qui oẽs uult ſaluos fieri: nullũ tñ iudicat 1.Tim.2.
ſalute dignũ quem ante probauerit uoluntariũ. Hoc qp-
pe intẽdit cũ terret aut percutit, ut faciat uolũtarios, non
ſaluet inuitos: quatenus dũ de malo mutat uolũtatem in
bonum: transferat, non auferat libertatẽ. Quanquã tñ nõ
ſemper inuiti trahimur: nec enĩ cæcus aut feſſus contriſta
tur cũ trahit. Et Paulus ad manus tractus eſt Damaſcum
utiq; non inuitus. Trahi deniq; ſpũaliter uolebat quæ & Actu.9.
hoc ipſum magnopere flagitabat in canticis: Trahe me,
inquit, poſt te: in odorem curremus unguẽtorum tuorũ. Canti.1.
Deinde quod è regione ſcriptũ eſt: Vnuſquiſq; tẽtatur à
propria cõcupiſcentia abſtractus & illectus. & illud Cor- Iaco.1.
pus qđ corrũpit, aggrauat animam, & deprimit terrena Sapiẽ.9
inhabitatio ſenſum multa cogitantem, & item illud apo-
ſtoli. Inuenio aliam legem in membris meis repugnãtem
legi mentis meæ: & captiuũ me ducentẽ in legẽ pc̃ti, quæ
eſt in membris meis. Hæc oĩa putari poſſunt cogere uolũ Rom.7
tatem. & præcipere libertatem. At uerò quantiſlibet quis
intus foris ue tentationibus urgeatur: libera ꝓfecto ſemꝑ
quantum ad arbitrium ſpectat, uolũtas erit: libere quip-
pe de ſuo nihilominus conſenſu iudicabit. Quantum au-
tem pertinet ad conſilium ſiue complacitum: carnis inte-
rim cõcupiſcentia, uitæq; miſeria reluctante, minꝰ quidẽ
ſe liberam ſentit: ſed prorſus non malam, dum malum non
cõſentit. Deniq; Paulus qui captiuum ſe in legem pecca-
ti trahi conqueritur: haud dubium quin ex minus plena Rom.7
libertate

libertate conſilii: cõſenſum tñ ſanũ, atq; in bono quoq; iã
ex magna parte ſe habere liberũ gloriatur: iã non ego, in-
quiens, operor illud. Vñ hoc confidis ô Paule? Qm̃ cõſen
tio, inquit, legi dei: qm̃ bona eſt. Et rurſum. Cõdelector ei
Ibidem. legi dei ſm̃ interiorẽ hoĩem. Oculo exiſtẽte ſimplici, totũ
corpus lucidũ eſſe præſumit. Sano conſenſu tractum licet
pc̃to, uel captiuũ miſeria, liberũ ſe ĩ bono profiteri nõ du-
Ibidem. bitat. Vñ & fidens gñaliter infert. Nihil ergo dãnationis
Matt.6. eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu. Sed uideamꝰ de his q pœ
narum mortis ue timore, fidẽ uerbotenus negare compul
ſi ſunt: ne fortè iuxta hãc aſſertionẽ aut culpa nõ fuerit ꝙ
Rom.8. uel uoce negauerũt: aut cogi in culpã & uoluntas potue-
rit, ut uellet uidelicet hõ qđ cum & nolle conſtiterit: & ſic
perierit liberũ arbitriũ. Qđ qa impoſſibile erat (uelle qp-
pe & nolle idẽ eodẽ tempore non poterat) q̃rit unde ma-
lũ nequaquã uolentibꝰ malũ debuit imputari. Neq; enim
tale eſt hoc quale originale pc̃tm̃: quo non ſolũ nõ cõſen-
tiens, uerũ plerumq; & neſciẽs, alia rõne cõſtringit necdũ
Mar.14 renatus baptiſmate. Exẽpli cauſa, ueniat in mediũ. Petrus
apl's. Ipſe quippe uiſus eſt negare ueritatem contra pro-
priã uoluntatẽ. Siquidẽ aut negare, aut mori, neceſſe erat
Mori timẽs negauit. Negare nolebat: ſed magis nolebat
mori. Itaq; inuitus quidẽ: ſed negauit tñ ne moreret. Q; ſi
lingua & nõ uoluntate loqui hõ cõpulſus eſt qđ nolebat:
non tñ uelle aliud quàm uolebat. Lingua mota eſt contra
uoluntatẽ: ſed nunqd & mutata uoluntas? Quid enim uo
Ibidem. lebat? Prorſus qđ erat. Chriſti eſſe diſcipulꝰ. Quid loque
batur? Non noui hoĩem. Cur ita? Mortem euadere uole-
bat. Sed qd iſtud criminis fuit? ¶ Duas apoſtoli tenemus
uoluntates. Vnã qua uoluit non mori penitus inculpabi-
lem. Alteram, & multũ laudabilẽ, qua ſibi complacebat ꝙ
eſſet Chriſtianus. In quo ergo culpabit? An in eo ꝙ mẽti
ri quàm mori maluit? Hæc planè uolũtas reprehẽſione di
Sapiẽ .1. gna fuit: quia corporis magis quàm aĩæ uoluit ſeruare ui-
tam. Os nẽpe qđ mentit: occidit aĩam. Et peccauit ergo:
& nõ abſq; cõſenſu ꝓpriæ uoluntatis: infirmæ quidem &
miſeræ, ſed planè liberæ. Peccauit aũt non ſpernendo aut
odiendo Chriſtũ, ſed ſe nimis amãdo. Nec in hũc peruer-
ſum amorẽ, ſui, uolũtatẽ metus ille ſubditꝰ cõpulit: ſed eſſe
conuicit. Iã tũc ꝓculdubio talis erat, ſad neſciebat: cũ ab
Mat.26 illo quẽ latere nõ poterat audiuit. Priuſquã gallꝰ cantet:
ter me negabis. Illa itaq; uolũtatis infirmitas ꝑ incuſſum
timorẽ nota, non orta: notum fecit quatenꝰ ſe, quatenus
Chriſtũ amauerit. Notũ aũt nõ Xp̃o, ſed Petro. Nã Xp̃s
& ante ſciebat qd eſſet in hoĩe. Quatenus ergo Chriſtum
diligebat: uim prorſus (quod negãdũ nõ eſt) paſſa eſt illa
uoluntas ut cõtra ſe loqueret: quatenus uerò ſe, uolunta-
rie ꝓculdubio conſenſit ut ꝓ ſe loq̃retur. Si Chriſtum nõ
amaſſet: non negaſſet inuitus. Verũ ſi ſe amplius nõ amaſ-
ſet: nõ aliquatenus negaſſet. Fatendũ igitur hoĩem fuiſſe
compulſum uoluntatẽ propriã & ſi nõ mutare: occultare
tñ. Compulſum, inquã, non quidẽ recedere ab amore dei:
cedere tñ aliquantulum amore ſui. Quid ergo? Porrò diſ-
ſoluta eſt tota ſuperior aſſertio de libertate uoluntatis:
quia nimirum inuenta eſt cogi potuiſſe uoluntas? Eſt pla
ne: ſed ſi cogi ab alio potuit quàm à ſeipa. Q; ſi ſeſe ipſa co
egit: compulſa: & compellens, ubi amittere, ibi & recipere
uiſa eſt libertatem. Vim quippe quam ipſa ſibi intulit: à ſe
pertulit. ¶ Porrò ꝙ à ſe uolũtas pertulit: ex uolũtate fuit.
Qđ ex uoluntate fuit: iam non ex neceſſitate: ſed uolun-
tarium fuit. Si autem uolũtariũ: & liberum. Quẽ ſua de
niq; ad negandum uoluntas compulit: cõpulſus eſt quia
Ibidem. uoluit: imo non compulſus eſt, ſed conſenſit: & nõ alienæ
potentiæ, ſed propriæ uolũtati: illi utiq; qua mortẽ omni
modis euadere uoluit. Alioquin quãdo uox mulierculæ
linguam ſacram in uerba formare nefanda ualuiſſet: ſi nõ
linguæ dña uoluntas annuiſſet? Deniq; cũ ſe à ſui poſtmo
dum nimio illo temperauit amore, & Chriſtum cœpit ut
debuit, toto corde: tota anima: tota uirtute diligere: iam
nullis ualuit minis uel pœnis extoqueri aliquatenus uo-
luntas dare linguam arma iniquitati: ſed potius audacter

accõmodãs ueritati. Obedire, inquit, oportet deo magis Actu.5.
quàm hoĩbus. ¶ Eſt ſane gemina compulſio: ſm̃ ꝙ aut pati
aliqd, aut agere contra propriã cogimur uoluntatẽ. Qua-
rũ paſſiua quidẽ (ſic enĩ prior illa recte noĩatur) põt non-
nunquã fieri abſq; cõſenſu uoluntario patiẽtis: ſed actiua
nunquã. Proinde malũ quod fit in nos, ſiue de nobis, non
eſt imputãdum nobis, ſi tamẽ inuitis. Cæterũ quod fit &
à nobis: iam non ſine culpa eſt uolũtatis. Velle plane con
uincimur: quod non fieret, ſi nollemus. Eſt ergo compul-
ſio q̃dam etiam actiua: ſed non habet excuſationẽ: cum ſit
& uolũtaria. Cogebat Chriſtianꝰ negare Chriſtũ, & q̃dẽ
dolens: non tamen niſi uolens. Volebat nimirũ gladiũ ui-
tare feriẽtis: atq; illa talis uoluntas intus præſidẽs os ape
riebat: non gladius qui foris apparebat. Porrò talẽ eſſe il-
lam uoluntatẽ conuincebat gladius: nõ cogebat. Ipa igi-
tur ſe culpa, non gladius impellebat. Deniq; in quibus ſa
na erat illa uolũtas, occidi poterant, flecti nequibãt. Hoc
eſt quod dictũ eſt de Iohanne. Fecerunt ei q̃cunq; uolue
runt. Nunquid quod uoluit ille? Ita & in reliquos marty
res fecerunt: non quod martyres uoluerũt: ſed quod ipſi.
Fecerunt, inquã, in eos quæ uoluerunt: ſed in mẽbra, non
corda. Membra cruciauerunt: ſed uoluntatem non mu-
tauerunt. Sæuierũt in carnẽ: aĩæ aũt nõ habuerunt qd fa-
cerent. Sit licet patientis corpus in poteſtate torquentis:
ſed uoluntas eſt libera. Infirma ſi fuerit, ſæuiendo cogno-
ſcent: non eſſe cogent ſi non fuerit. Sanè infirmitas eius à
ſeipſa eſt: ſanitas uerò nõ à ſe, ſed à dñi ſpiritu. Sanatur au
tem cũ renouat. Porrò renouatur cũ quẽadmodũ docet
apl's, ſpeculãdo gloriam dei in eandẽ imaginẽ trãsforma-
tur à claritate in claritatẽ: hoc eſt de uirtute in uirtutẽ: tã- 2.Co.3.
quam à dñi ſpiritu. Inter quem utiq; diuinũ ſpm̃, & car-
nis appetitũ, tenet medium quendã locũ id quod dicitur
in hoĩe liberũ arbitrium, id eſt humana uoluntas: & tan-
quam in deuexo latere mõtis admodũ ardui inter utrũq;
pendens: ita appetitu infirmatur per carnẽ: ut niſi ſedulo
ſpũs adiuuet infirmitatẽ eius per gratiã: non ſolum non
ualeat iuſtitiæ, quæ eſt iuxta prophetã ſicut montes dei, Pſal.35.
aſcendendo de uirtute in uirtutẽ apprehendere culmen:
ſed etiã de uitio ſemper in uitiũ ſuo ipſius pondere deuo-
luta ruat in præceps: prægrauata nimirũ non ſolum lege
pc̃ti originaliter membris inſiti: uerũ & conſuetudine ter
renæ inhabitationis uſualiter affectionibus inolita. Qđ
humane uoluntatis uidelicet utrũq; grauamen uno bre-
uiter uerſiculo ſcriptura cõmemorat dicẽs. Corpꝰ quod Sapiẽ.9
corrũpit, aggrauat aĩam. & deprimit terrena inhabitatio
ſenſum multa cogitãtẽ. Et hæc duo huiꝰ mortalitatis ma-
la, ſicut non nocent ſed exercent non cõſentientes: ſic nõ
excuſant ſed damnant conſentientes: ut nec ſalus, nec dã-
natio ulla ratione ſine præcedenti conſenſu uoluntario
poſſit haberi: ne qua fortè ex parte præſcribi uideatur li-
bertati arbitrii. Quamobrẽ id quod in creatura dicitur li
berum arbitriũ: aut iuſte profecto dãnatur, dũ ei ad pc̃tm̃
nulla ui præiudicat extrinſeca: aut miſericorditer ſaluat,
cui ad iuſtitiã nulla uirtus ſufficit ſua. Sane in his. oĩbꝰ co
gitet lector originalis pc̃ti prorſus excipi rõnẽ. De cæte-
ro libero arbitrio nec extra ipm̃ queraf damnationis cau
ſa, quod iam non dãnat niſi peopria culpa: nec ab ipſo ſa-
lutis merita, qđ ſola ſaluat miſericordia. Cuiꝰ quippe co-
natus ad bonum & caſſi ſunt, ſi à gr̃a non adiuuentur: & Gene.8.
nulli, ſi non excitentur Cæterũ in malũ ſunt proni, dicen- Iaco.1.
te ſcriptura, ſenſus & cogitationes hoĩm. ¶ Proinde nõ ei
à ſe (ut dictũ eſt) ſed ſurſum potius à patre luminum deſcẽ Pſal.37.
dere merita putentur: ſi tamẽ inter data optima, & dona
perfecta, ipſa merito per quæ ſalꝰ æterna conquiritur me
rita deputentur. Deus aũt rex noſter ante ſecula cum ope
ratus eſt ſalutẽ in medio terræ, dona ſua quæ dedit homi-
nibus, in merita diuiſit & præmia: ut & præſentia ꝑ libe-
ram poſſeſſionem noſtra interim fierent merita, & futura
per gratuitã ſpõſionem expectaremus, imo expeteremus
ut debita. Quæ utraq; Paulus commemorans, habetis, in
quit, fructũ ueſtrũ ĩ ſanctificationẽ: finẽ uero uitã æternã. Rom.6.

Item & nos ipſi ait, primitias ſpiritꝰ habentes, ingemiſci
Rom. 8. mus adoptionē expectātes filiorū dei: primitias ſpiritꝰ uo-
cās ſanctificationē.i.uirtutes qbus in præſentiarū ſanctiſi
camur à ſpiritu, ut merito cōſequamur adoptionē. Rurſū
in euangelio, eadē ſeculo abrenūciāti promittunt, ubi di-
Mat.19. citur. Cētuplū accipiet: & uitā æternā poſſidebit. ¶Itaqꝫ
nō liberi arbitrij, ſed dñi eſt ſalus: imo ipſe ſalus, ipſe & uia
Pſal.34. eſt ad ſalutē, qui ait. Salus populi ego ſum. Qui ita perhi-
Ioā.14. bet. Ego ſum uia. Se fecit uiam qui & ſalus erat & uita: ut
1. Cor.1. non glorietur omnis caro. Si ergo bona uiæ ſunt merita,
ſicut & patriæ ſalus & uita: & uerum eſt quod ait Dauid,
Pſal.13. nō eſt q faciat bonū, nō eſt uſqꝫ ad unū: illū uidelicet unū,
Mar.10. de quo itē dicitur, nemo bonꝰ niſi ſolus deus: dei ſunt pro
culdubio munera tā noſtra opera, quàm eius præmia: &
qui fecit ſe debitorē in illis, fecit & nos promeritores ex
his. Ad q̄ tñ condenda merita dignat ſibi adhibere creatu
rarum miniſteria, non quibus egeat: ſed quibus per hoc
uel de quibus proſit. ¶Operatur ergo illorū ſalutē, quorū
nomina ſunt in libro uitæ, alquando per creaturam ſine
ipſa, aliquando per creaturam contra ipſam aliquādo per
creaturam cum ipſa. Multa profecto fiūt hoībus ſalubria
per inſenſibilē, & itē per irrationalē creaturā: quæ idcir-
co dixi fieri ſine ipſa, ꝙ non q̄at intellectu carens, eſſe uel
conſcia. Multa quoqꝫ multorū ſaluti utilia facit deꝰ ꝑ ma
los ſiue homines, ſiue angelos: ſed qm̄ inuitos: ideo cōtra
ipſos. Nā dū nocere cupientes iuuāt, quātū alijs ualet uti
lis actio, tantū ipſis peruerſa nocet intentio. Porrò per q̊s
& cū quibus operatur deus boni ſunt uel angeli, uel ho-
mines, qui qđ uult deus & agunt pariter & uolunt. Qui
eñ bono qđ opere cōplent, uoluntate conſentiunt, opus
oīno qđ per eos deus explicat, ipſis cōmunicat. Vñ pau-
lus cū bona plurima q̄ deus per ipſum fecerat enarraſſet,
1.Co.15. non aūt ego ait: ſed gratia dei mecū. Potuit dicere ꝑ me,
ſed quia minus erat, maluit dicere mecū: præſumēs ſe non
ſolum operis eſſe miniſtrū per effectum: ſed & operātis q̊-
dammodo ſociū per conſenſum. ¶Videamꝰ nunc ſm dei
triplicē operationē quam poſuimꝰ: quid creatura quæqꝫ
pro ſuo miniſterio mereat. Et illa quidē per quam & ſine
qua fit qđ fit, quid mereri pōt? Quid illa cōtra quā fit, ni
ſi iram? Quid & cū qua fit, niſi gratiā? In prima itaqꝫ nul-
la in ſequenti mala: in ultima bona merita, conquiruntur.
Nec eñ pecudes, cum per eas bonū quodcūqꝫ fit aut ma-
lum, boni quippiā merent, aut mali. Non habent quippe
unde bono malóue conſentiant. Multo autē minus lapi
des: cū nec ſentiant. Cæterū diabolus, uel hō malus, cum
1.Cor.9. uigeant & uigilēt rōne: iam quidem merentur: ſed nō niſi
pœnā: pro eo ꝙ à bono diſſentiant. Paulus aūt qui uolēs
euāgelizat: ne ſi inuitꝰ, diſpenſatio ei tm̄ credita ſit, & qui
cunqꝫ ſimiliter ſapiunt: qm̄ quidē ex conſenſu uoluntatis
obediūt, repoſitā ſibi eſſe cōfidūt coronā iuſtitiæ. ¶Vtitur
ergo deus in ſalutē ſuorū irrationabili & item inſenſibili
creatura tanquā iumento uel inſtrumento quæ iam exple
to opere nuſquā erūt. Vtitur creatura rōnali, ſed maleuo
la: quaſi diſciplinæ uirga: quā correcto filio in ignē proij-
ciet: tanquā ſarmentū inutile. Vtitur & angelis & homini
bus bonæ uoluntatis, tanquā cōmilitonibꝰ & coadiuto-
ribus ſuis: quos peracta uictoria ampliſſime munerabit.
¶Deniqꝫ & Paulꝰ de ſe, ſuiſqꝫ ſimilibꝰ, audacter pronun-
1.Cor.3. ciat. Coadiutores eñ dei ſumus. Ibi itaqꝫ deus hoī beni-
gne merita cōſtituit, ubi ꝑ ipm̄, & cum ipſo, boni quippiā
operari dignanter inſtituit. Hinc coadiutores dei, & co-
operatores ſpūs ſancti: ꝓmeritores regni nos eſſe præſu-
minus ꝙ per conſenſum utiqꝫ uoluntariū diuinæ uolun-
tati cōiungimur. Quid igitur? Hoc ergo totū liberi arbi
2.Co.3. trij opus: hoc ſolū eius eſt meritū qđ cōſentit? Eſt ꝓrſus.
Non quidē qꝫ uelle ipſe cōſenſus, in quo oē meritum con
ſiſtit, ab ipſo ſit: cū nec cogitare (qđ minꝰ eſt quàm cōſen
tire) aliqd à nobis quaſi ex nobis ſufficiētes ſimus. ¶Ver-
ba ſunt nō mea, ſed apl'i, qui omne quod boni eſſe pōt, id
eſt cogitare, & uelle & perficere pro bona uoluntate, attri
Phil.2. buit deo: non ſuo arbitrio. Si ergo deus tria hæc: hoc eſt
bonum cogitare, uelle, perficere, operatur in nobis, pri-
mum profecto ſine nobis: ſecundum nobiſcū: tertium per
nos facit. Siquidē immittēdo bonā cogitationē, nos præ
uenit: inmutādo etiā malā uoluntatē, ſibi per conſenſum
iungit: miniſtrādo & conſenſui facultatē, foris per apertū
opus noſtrū internꝰ opifex innoteſcit. Sanè ipſi nos præ-
uenire nequaquā poſſumꝰ. Qui aūt bonum neminē inue-
nit: neminē ſaluat, quem nō præuenit. Adeo ergo ſine du
bio noſtræ fit ſalutis exordiū, nec ꝑ nos utiqꝫ nec nobiſcū.
Verū conſenſus, & opus, & ſi non ex nobis: non iam tñ ſi-
ne nobis. ¶Nec primū itaqꝫ, in quo qppe nos nil facimus:
nec ultimū, quod & plerumqꝫ extorquet aut timor inuti-
lis, aut ſimulatio dānabilis: ſed tm̄ medium nobis reputa-
tur in meritū. Sola nempe interdū bona uolūtas ſufficit:
cætera non proſunt ſi ſola defuerit. Nō proſunt dixerim,
ſed agenti, non cernenti. Valet itaqꝫ intētio ad meritum:
actio ad exemplū: utrāqꝫ præueniens cogitatio tantūmo-
do ad exercitandū. Cauendū ergo ne cum hæc inuiſibili-
ter intra nos ac nobiſcū actitari ſentimus: aut noſtræ uo-
lūtati attribuamꝰ, q̄ īfirma eſt: aut dei neceſſitati, quæ nul
la eſt: ſed ſoli gratiæ, qua plenꝰ eſt. Ipſa liberum excitat ar-
bitriū cū ſeminat cogitatū: ſanat cū immutat affectum: ro
borat ut perducat ad actū: ſeruat ne ſentiat defectum. Sic
aūt iſta cū libero arbitrio operat, ut tm̄ illud ī primo præ
ueniat: in cæteris comitet. Ad hoc utiqꝫ ꝑueniēs, ut iā ſibi
deinceps cooperetur. Ita tñ quod à ſola grā cœptū eſt, pa
riter ab utroqꝫ perficitur, ut mixtim non ſigillatim, ſimul
non uiciſſim per ſingulos profectus operentur. Non par-
tim gratia, partim liberū arbitrium: ſed totū ſingula ope-
re indiuiduo peragunt. Totū quidē hoc, & totum ille: ſed
ut totum in illo, ſic totū ex illa. Credimꝰ placere lectori ꝙ
à ſenſu apoſtoli nuſquā recedimꝰ: & quaquauerſum eua-
getur oratio, in eadem pene ipſiꝰ uerba frequēter recidi- Rom.9.
mus. Quid eñ noſtra aliud ſonant quàm illud: Ergo neqꝫ
uolētis, neqꝫ currentis, ſed miſerētis eſt dei. Qđ ſanè non
ideo dicit, quaſi quis uelle aut currere poſſit in uanū: ſed
ꝙ is qui uult & currit, non in ſe, ſed in eo à quo accipit & 1.Co.4.
uelle & currere, debeat gloriari. ¶Deniqꝫ ait. Quid habes
qđ non accepiſti? Crearis, ſanaris, ſaluaris, quid horum
tibi ex te homo? Quid horū non impoſſibile libero arbi-
trio? Nec creare q nō eras, nec iuſtificare pctōr, nec mor-
tuus poteras teipſum reſuſcitare: ut cætera prætermittā
bona q̄ aut ſanādis neceſſaria ſunt, aut ſaluandis repoſita.
Quod dicimꝰ: de primo patet & ultimo. Sed & de medio
nemo dubitat: niſi qui ignorans dei iuſtitiam, & ſuam uo- Rom.10
lens cōſtituere, iuſtitiæ dei non eſt ſubiectus. Quid enim?
Agnoſcis creantis potentiam: ſaluantis gratiā: & ſanātis
ignoras iuſtitiam? Sana me, ait, & ſanabor: ſaluum me fac,
& ſaluus ero: qm̄ laus mea tu es. Iſte iuſtitiam dei agnoſce
bat: à quo æque ſperabat tā ſaluari à peccato, quàm à miſe
ria liberari. Et ideo laudē ſuam illū, non ſe merito ſtatue-
bat. Propter hoc Dauid ingeminans: non nobis, inquit, Pſal.113.
dñe non nobis: ſed nomini tuo da gloriā: ꝙ utranqꝫ à deo
ſtolā, & iuſtitiæ. ſ. expectaret & gloriæ. ¶Quis eſt q igno-
rat dei iuſtitiā? Qui ſeipm̄ iuſtificat. Quis eſt qui ſeipſum
iuſtificat? Qui merita ſibi aliūde quàm gratia præſumit.
Cæterū qui fecit qđ ſaluaret: etiā dat unde ſaluet. Ipſe, in
quàm merita donat: qui fecit quibꝰ donaret. Quid retri-
buam, inquit, dño pro oībus non quæ tribuit: ſed q̄ retri-
buit mihi? Et quod eſt, & quod iuſtꝰ eſt, à deo eſſe cōfitet:
ne ſi utrūlibet negaret: utrunqꝫ perderet: amittēdo utiqꝫ
unde iuſtus eſt: & ſic damnando quod eſt. Sed ſi uel ter- Pſal.115.
tio loco inuenit quod uiciſſim rependeret? Calicē, ait, ſa-
lutaris accipiam. Calix ſalutaris, ſanguis eſt ſaluatoris. Er Ibidem.
go ſi deeſt tibi oīno de tuo qđ uel ſecundis dei donis re-
tribuas: unde tibi ſalutē præſumis? Nomē dñi, inquit, in-
uocabo: qđ nimirū quicūqꝫ inuocauerit, ſaluus erit. Igit
qui recte ſapiunt, triplicē confitent operationē: non qui-
dem liberi arbitrij: ſed diuinæ gratiæ in ipo, ſiue de ipſo.
Prima creatio: ſecunda reformatio: tertia conſummatio.
Primo nanqꝫ in Chriſto creati ſumus in libertatē uolūta-
tis: ſecundo

tis: ſecundo reformamur per Chriſtū in ſpiritū libertatis:
cū Xp̄o deinde cōſummādi in ſtatū æternitatis. Siquidē
qđ nō erat, in illo creari oportuit: qđ erat per formam re
formari deformē: mēbra non perfici niſi cū capite. Quod
Ephe.4. utiqꝫ tūc cōplebitur, cū oēs occurremus in uirū perfectū
Collo.3. in mēſurā ætatis plenitudinis Chriſti: qñ apparēte Xp̄o
uita noſtra, apparebimꝰ & nos cū ipſo in gloria. ¶Cū igi
tur cōſummatio fieri habeat de nobis, ſiue etiā in nobis:
non autem à nobis: creatio uerò facta ſit & ſine nobis: ſola
quæ nobiſcum quodammodo fit propter conſenſum uo-
luntariū noſtrū, in merita nobis reputabitur reformatio.
¶Ipſa ſunt ieiunia noſtra, uigiliæ, cōtinentia, operaqꝫ mi-
ſericordiæ, ceteraqꝫ uirtutum exercitia: per quæ utiqꝫ cō
ſtat interiorem hoīem noſtrum renouari de die in diē: dū
& intentio terrenis incuruata curis, de imis paulatim ad
ſuperna reſurgit: & affectio circa carnis deſideria lāguēs,
ſenſim in amorē ſpiritus cōualeſcit: & memoria ueterum
operū turpitudine ſordēs, nouis boniſqꝫ actibus cādida
ta indies hilareſcit. ¶In his nēpe tribꝰ interior renouatio
conſiſtit, rectitudine. ſ. intētionis, puritate affectionis, re-
cordatione bonæ operationis: per quam ſibi bene cōſcia
memoria eniteſcit. Verum hæc cum certum ſit diuino in
nobis actitari ſpiritu: dei ſunt munera. Quia uerò cū no-
Mat.10. ſtræ uoluntatis aſſenſu, noſtra ſunt merita. Nō enim uos
eſtis, inquit, qui loquimini: ſed ſpiritus patris ueſtri q loq
2.Co.13. tur in uobis. Et apl's. An experimentū eius q̄ritis, inquit,
qui in me loqtur Chriſtus? Si ergo Chriſtꝰ aut ſpiritꝰ ſā-
ctus loquit in Paulo: nō etiā itidē operatur in ipſo? Non
Rom.15. enim loquor, ait, qui per me nō efficit deus. Quid ergo?
Si non Pauli, ſed dei loquentis in Paulo, uel operātis per
2.Ti.4. Paulum, & uerba ſunt & opera: ubi iam Pauli merita?
Vbi eſt quod tam fidenter aiebat. Bonum certamen certa
ui: curſum conſummaui: fidem ſeruaui: de reliquo repo-
ſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dominus
ī illa die iuſtus iudex? An in eo confidit fortè coronam eſ
ſe repoſitam ſibi: ꝙ per ipſum illa fiebant? Sed multa per
malos ſiue angelos, ſiue homines fiunt bona: nec tamē re-
1.Cor.9. putantur illis in merita. An quia potius & cum ipſo, hoc
eſt cū eius bona uoluntate fiebāt? Nā ſi inuitus, inquit,
euangelizauero, diſpenſatio mihi credita eſt: ſi aūt uolēs,
gloria eſt mihi. Cæterū ſi uel ipſa uoluntas, de qua omne
meritum pendet ab ip̄o Paulo nō eſt: quo pacto eam quā
ſibi repoſitā præſumit coronā uocat iuſtitiæ? An qm̄ iu
2.Tim.1. ſte iam & ex debito requiritur quodcumqꝫ uel gratis pro-
mittitur? Deniqꝫ ait. Scio cui credidi: & certus ſum q̄a po
tens eſt depoſitum meum ſeruare. ¶Dei promiſſum ſuum
appellat depoſitum: & quia credidit promittenti, fidēter
promiſſum repetit. Promiſſum quidem ex miſericordia:
ſed iam ex iuſtitia perſoluendum. Eſt ergo quam Paulus
expectat, corona iuſtitiæ: ſed iuſtitiæ dei, non ſuæ. Iuſtum
quippe eſt ut reddat quod debet. Debet aūt quod pollici
tus eſt. Et hæc eſt iuſtitia de qua præſumit apoſtolus, pro-
miſſio dei, ne ſi hanc contemnens, ſuam uelit ſtatuere, iu-
ſtitiæ dei non ſit ſubiectus: cuius tñ ſuæ iuſtitiæ ip̄m deus
uoluit habere conſortem, ut & coronæ faceret promerito
rem. In eo enim ſibi iuſtitiæ cōſortem, & coronæ ſtatuit
promeritorem: cū operum quibus erat illa repromiſſa co
rona, habere dignatus eſt coadiutorem. Porrò coadiuto-
rem fecit, cum fecit uolentē: hoc eſt ſuæ uoluntati conſen
tientem. Itaqꝫ uoluntas in auxilium, auxilium reputatur
in meritum. Si ergo à deo uoluntas eſt, & meritum. Nec
dubium quin à deo ſit & uelle & perficere pro bona uo-
luntate. Deus igitur author eſt meriti: qui uoluntatē ap-
plicat operi: & opus explicat uoluntati. Alioquin ſi pro-
prie appellentur ea quæ dicimus noſtra merita ſpei quæ-
dam ſunt ſeminaria, charitatis incentiua, occultæ præde-
ſtinationis indicia, futuræ fœlicitatis præſagia, uia regni,
Rom.8. non cauſa regnandi. Deniqꝫ quos iuſtificauit, non quos
iuſtos inuenit: hos & magnificauit.

Explicit tractatus de gratia & libero arbitrio.

Diui bernardi abbatis ad dominū abbatē. Colū-
benſem, in tractatum ſequentem, epiſtola.

DOmino abbati Colūbenſi, frater Bernardꝰ ab
bas dictꝰ de claraualle: ualere in domino ſemp.
¶Reſcriptū meum ad epiſtolas duorū Carno-
tenſium monachorum, uobis primum (ut pro-
miſeram) deſtinare curaui. Vbi & aliud quoqꝫ impletum
eſt quod iuſſiſtis. Nam cum breuiter reſcribere decreuiſ-
ſem: & epiſtolis epiſtolā tantum reddere uelle cœpiſſem:
hortatu ueſtro in libri (ut cernitis) longitudinē protraxi
ſtilū: & ut in pluribꝰ plures poſſint ædificari. Qđ opus cū
à uobis plectū fuerit, tūc nō ipſis ad qđ factū eſt, ſed eorū
prius reddatur abbati: & ſic demum ad ipſos ſi iuſſerit ab
bas perueniat. Monachi enim ſunt: & ex lege ſuæ regulæ
ſine nutu ſui abbatis ſicut dare: ita & accipere datas pro-
hibentur epiſtolas. Nam & ob hoc maxime diu, ſicut ſci-
tis: multum licet rogatus ab eis: reſpondere tardaui: qđ
(ut mihi uidebat) ignorāte abbate ſcribere illas epiſto-
las & mittere præſumpſiſſent. Nec falſo id ſuſpicatus ſum
uti poſtmodū liquido comperi. Ego cœpto operi (quod
quidem legētibus apparebit) epiſtolæ nomen indiderā:
ſed quoniam pro nomine modum ueſtro obuiante man-
dato (ut promiſeram) non ſeruaui: liber, ſi iudicatis: non
epiſtola cenſeatur. Et quia inter multas quæſtiones quæ
ibi à me ſoluuntur, id præcipue ſubtilius utiliuſqꝫ pertrā
ctatur: quænam liceat præcepta, & per quos, & quatenus
diſpenſari: detur ei titulus de præcepto & diſpenſatione:
niſi uobis aliud fortè congruentius uideatur.

Diui Bernardi abbatis in tractatum de præcepto
& diſpenſatione. Prologus.

QVa mente iam tacebo? Qua fronte tū loquar?
Crebris epiſtolis & nūcijs cogitis me aut pro-
priam prodere imperitiam: aut officium renue-
re charitatis. At ego malens ſine illa quæ inflat
quàm abſqꝫ illa quæ ædificat inueniri: uictus tādem preci
bus ueſtris: duris initio nodis ungues teneros: & ut uere
or ego, non aliud quàm terendos. Sed hoc incaſſum. Nā
mea me, ut ſcribitis & præſcribitis, tam abſentis ſcripta,
quàm uerba præſentis arguunt excuſantē. Quis enim iā
relinquit mihi in illis de impoſſibilitate cauſandi locus
præſertim apud uos, qui ex ore & ex corde meo ſatis cer-
tum tenere uos creditis quātum poſſim in talibus? Fidei
proinde ueſtræ, non meo fidens ingenio, abyſſum ingre-
dior quæſtionum: neſciens, deus ſcit, qua emerſurus. Præ
ſto charitas erit: utinam ita & ueritas. Si quominus excu-
ſet effectum defectus potius ingenij: uoluntatem certè nō
culpabitis. Tentabo autem eaſdem (ſi potero) quæſtiun-
culas ſub epiſtolari cunctas breuitate redigere: etſi nō epi
ſtola breui. Mirum ſiquidem non eſt, ſi fuero ego longior
in exponendo: cum uos tantum eas ponendo, duas, & ip-
ſas ſatis longas epiſtolas texueritis.

Tractatus.

PRima igitur quæſtio circa regulam noſtrā
uerſat, de qua (ni fallor) & reliquæ omnes
aut penè oēs oriunt. Quæritis nēpe, regu-
laris illa inſtitutio quō & quatenus ſit pē-
ſanda ꝓfitentibus eā: utrū uidelicet cūcta
quæ cōtinet, putāda ſint eſſe præcepta: cō
ſequēter & dānoſa trāſgredięti: an conſilia tm̄ uel monita
& ob hoc nulliꝰ, aut nō magni pōderis ſit ipſorū ꝓfeſſio:
nulliꝰ, aut nō grauis culpæ ip̄orū præuaricatio: an certè
quædā ſint deputāda imperijs, quædā pro cōſilijs reputā-
da: quo partim ea liceat, partim nō liceat oīno prætergre-
di. Et ſi hoc ultimū detur, diſtingui à me tunc demum cer
tos ac proprie cuiuſqꝫ partis limites flagitatis: ne cui for-
tè per uarias ſui ſenſus opiniones licētius uagandi detur
occaſio: ſicqꝫ liquare culicē: & camelū glutire contingat:
ſi neſciat quātū curæ uel operæ ſuæ quibuſqꝫ debeat ob-
ſeruātijs. Hic eſt, quantū recolo, totus ueſtræ illiꝰ partitio
nis ſenſus, etſi non uerba? Qđ aūt ſubiungitis & pergitis

inquirere de obedīētia quib⁹ gradibus diſtinguat̃,qbus,
claudatur limitibus:ad cādem arbitror pertinere diuiſio-
nem:quippe q̄ in decretis regularibus p̄cipua habetur:&
puto cum ad illā ſatis rñſum fuerit, de iſta iam nil ſuperit
quod ambigatur.¶Itaq; ut ſentio ego,regula ſancti Bene
dicti omni homini proponitur, imponit nulli:prodeſt ſi
deuote ſuſcipitur & tenetur:non tñ ſi nō ſuſcipitur obeſt.
Qđ aūt in uoluntate eſt ſuſcipiatis,non in poteſtate pro-
ponentis:uoluntariū merito dixerim:non neceſſariū. At
tamen hoc ip̄m quod dico uolūtariū,ſi qs ex propria uo-
luntate ſemel admiſerit,&promiſerit deinceps tenēdum:
profecto in neceſſariū ſibi ipſe conuertit:nec iam liberum
habet dimittere:quod añ tñ non ſuſcipere liberū habuit.
Pſal.65. Ideoq; qđ ex uoluntate ſuſcepit,ex neceſſitate iam tene-
Luc,19. bit:qa oīno neceſſe eſt eū reddere uota ſua q̄ diſtinxerunt
labia ſua:& ex ore ſuo aut cōdēnari iā aut iuſtificari.¶Cæ
terū fœlix(ut quidam ſctōrū ait)neceſſitas,quæ cogit in
melius.¶Oia proinde ſancti Benedicti inſtituta,exceptis
ſane nōnullis de ſp̄ualibus:uerbi cauſa charitate, humili-
tate,manſuetudine:quæ non tam ipſum cōſtat inſtituiſſe
quàm deum,& ob hoc penitus non eſſe mutāda: decæte-
ro reliqua uniuerſa non profitentibus quidē monita tñ
ſeu cōſilia cēſenda ſunt,nec grauant non obſeruata : cum
tñ profitentibus in præcepta:præuaricātibus in crimina
fiant:ſiue(ut ueſtra uobis reddam)illis uoluntaria uel fa-
ctitia,iſtis neceſſaria,& tanquam naturalia non immerito
reputantur.Ita ſanè neceſſaria dixerim : ut ex eis minime
p̄iudicet̃ neceſſariis rationalibuſq; diſpēſationibus. Sed
non oibus in huiuſmodi credita eſt diſpēſatio:niſi his dū
1.Cor.4 taxat qui cū ap̄lis dicere pñt. Sic nos exiſtimet hō ut mi-
niſtros Xp̄i,& diſpēſatores myſteriorū dei. Nouit aūt fi-
delis ſeruus & prudens,quē conſtituit dñs ſupra familiā
Ibidem. ſuā,ibi tantum uſurpare diſpēſationem unde bonam poſ-
ſit habere recompenſationem.Hoc quippe quæritur in-
ter diſpenſatores,ut fidelis quis inueniat̃.Et eadē fortaſſe
fidelitas à ſubditis nihilominus exigitur in obtemperan-
do:quæ à præpoſitis in diſpenſando.Cōſtat igitur ex his
q̄ dicta ſunt,ueſtrā illā diuiſionem integrā eſſe ac ſufficien
tem,ſi modo pſonæ diſtinguant̃ & tēpora,dū ſubiectis ſit
quidē ois regularis inſtitutio(quantū dūtaxat ad corpo-
rales obſeruātias pertinet)ante pfeſſionē uolūtaria:poſt
profeſſionē neceſſaria:prælatis uerò partim uoluntaria,
ut quæ inuenta ab hoie:partim neceſſaria,ut q̄ fuerint di
uinitus inſtituta. ¶Quamobrē fortaſſis tunc potiſſimum
congrua & luculēta magis eadē diuiſio apparebit: ſi eius
membrū qđ dictū eſt neceſſariū,rurſum in tria hæc ſubdi
uidat̃,ſtabile,inuiolabile,incōmutabile. Et quidē ſtabile
dixerim quod ita eſt neceſſariū,ꝙ nō cuilibet hoim illud
mutare phas ſit niſi ſolis diſpenſatoribus myſteriorū dei.
i.præpoſitis:ut uerbi gratia regulæ ſctōrū Baſilij Augu-
ſtini,Benedicti,necnon autentici canones, & ſi qua ſunt
alia eccleſiaſtica inſtituta dignæ authoritatis. Quæ qm̃ à
ſanctis tradita ſunt,ſancita ſtabiliter perſeuerant:nec om-
nino cuius ſubiectorum ea aliquomō uariare uel mutare
conceditur.Quia tñ ab hoibus:etiā per hoies loco & offi
cio illis canonica electione ſuccedētes,licite interdū inno
xieq; pro cauſis,perſonis,locis,& temporibus , diſpēſan-
tur.Vbi ſanè qui hæc legit,attēdat me caute nō dicere ea
poſſe uel ab iſtis leuiter pro uoluntate mutari:ſed ex rōne
fideliter diſpenſari. Ideo aūt hāc ipſam mutationē taliter
& à talib⁹ recipere pñt:qm̃ nō naturaliter nec per ſe bona
ſunt.Porrò inuēta atq; inſtituta fuerūt,nō qa aliter uiue-
re non liceret:ſed ꝙ ita magis expediret:nec plane ad ali-
ud quàm ad lucrū & cuſtodiā charitatis. Q̄diu ergo cha-
ritati militāt,immobiliter fixa ſunt : mutariq; oīno ne ab
ipſiſqdē p̄poſitis ſine offenſa pñt. At ſi ecōtrario cōtraria
fortè aliqñ charitati uiſa fuerint,his dūtaxat qb⁹ hoc poſ
ſe uidere datū eſt,& puidere creditū eſt:nónne iuſtiſſimū
eſſe liquet,ut q̄ pro charitate inuenta fuerūt,pro charita-
te quoq; ubi expedire uidet̃,uel omittant̃ uel intermittā-
tur,uel in aliud forte cōmodius demutent̃? Sicut è regio-
ne iniquū proculdubio foret:ſi ſtatuta pro ſola charitate,
cōtra charitatē tenerent̃. Tenēt ergo fixā firmamq; immo
bilitatem etiā apud prælatos q̄ ex ſtabili neceſſario ſunt:
ſed quatenus charitati deſeruiūt. Nunquid autē hoc ego
uel ſolus ſentio,uel primus dico? An nō hoc ip̄m & papa
Gelaſius ſenſit? Ait ſiquidē:Vbi neceſſitas nō eſt: icōuer
tibilia maneant patrū ſanctorū decreta. Leo quoq; papa,
Vbi,inquit,neceſſitas nō eſt:nullo modo ſanctorū patrū
inſtituta uiolētur.Et infert. Vbi ergo neceſſitas fuerit ad
utilitatem eccleſiæ : qui poteſtatem habet,ea diſpēſet.Ex
neceſſitate eñi fit mutatio legis. ¶Neceſſarium deinde ꝙ
inuiolabile noīaui,illud intelligo qđ nō ab hoie traditū,
ſed diuinitus promulgatū:niſi à deo qui tradidit mutari
oīno non patitur:ut exēpli cauſa,nō occides, nō mœcha-
beris,non furtū facies,& reliqua illius tabulæ legiſſcita:q̄
etſi nullā prorſus humanā diſpenſationē admittunt , nec
cuiquā hoim ex his aliquomodo ſoluere aut licuit, aut li- Exod,12
cebit:dñs tñ horum quod uoluit,& qñ uoluit ſoluit, ſiue
cum ab Hebræis Aegyptios ſpoliari,ſiue quādo prophe
tam cū muliere fornicaria miſceri præcepit. Quorū utiq;
alterum quid niſi graue furti facin⁹,alterum quid niſi fla
gitij turpitudo reputaret̃:ſi non excuſaſſet utrū q; factum
authoritas imperantis? Sanè ubi ſimile aliquid aliquādo
à ſanctis hoibus fuiſſe legitur uſurpatum,ſcriptura nō in-
dicāte ꝙ deus ita præceperit:aut eos peccaſſe fatendū eſt,
ſicut homines:aut:certè ſicut prophetas familiare dei con
ſilium accepiſſe. Vnde & unū exemplum pono,quod oc-
currit de Sāſone:qui ſeipſum una cū hoſtibus opprimēs Iudic.16
interfecit.Qđ utiq; factum ſi defenditur non fuiſſe pctm̃:
priuatū habuiſſe conſiliū indubitanter credēdus eſt,& ſi
de ſcriptura hoc non habemus. ¶Iam uero neceſſariū in-
cōmutabile quid accipi uelim? Et quidē nil congruenti⁹
quam quod diuina ita conſtat & æterna rōne firmatum,
ut nulla ex cauſa poſſit uel ab ipſo deo aliquatenus immu
tari.Sub hoc genere eſt ois illa ſermonis dominici in mō-
te habiti ſpiritalis traditio,& quidqd de dilectione,humi
litate,māſuetudine,cæteriſq; uirtutib⁹ tā in nouo quàm
in ueteri teſtamento ſpiritaliter obſeruandum contrudit.
Hæc quippe talia ſunt q̄ nec liceat nec expediat aliquan-
do non haberi.Eo ſiquidē immobiliter, quò & naturali-
ter bona,nūquā niſi innocenter,nūquā niſi ſalubriter aut
imperant̃,aut obſeruantur.Omni tēpore, omni perſonæ,
mortē contempta:cuſtodita ſalutē operantur. ¶Primā er
go neceſſitatē ſua cuiq; facit in promittendo uoluntas:ſe-
cundā præcipientis authoritas:tertiā præcepti dignitas.
Differunt aūt(ut iā dictū eſt) quibuſdā à ſe inuicē gradi-
bus tres iſtæ neceſſitates:nec una oēs ſequitur immutabi
litatis firmitas.Nam ex prima quidem quod efficitur,etſi
nō penitus immutabile, tñ uix mutabile eſſe conſtat:dum
ſolis illud liceat mutare prælatis,& hoc non niſi fideli &
prouida diſpēſatione.Qđ uero fit ex ſequenti,quæ & ma
ior iſta,eſt penè iam incōmutabile,ſoli qppe deo eſſe mu-
tabile ſuperius demonſtratū eſt. Portò qđ de nouiſſima
fit tanquā oīm maxima:oīno incommutabile eſt, utpote
qđ ne ipſi quidē deo mutare liberū eſt.Qđ igit̃ nulli ho-
minum phas eſt niſi ſolis mutare p̄latis,dici uix mutabile
congrue pōt:qđ ſoli cōſtat licere deo,dicat̃ penè immuta
bile:qđ ne ipſi qdē,penitus immutabile noietur. ¶Quæ
cū ita ſint,ut ad ea redeā de qb⁹ potiſſimū quæritur,patet
ꝙ ex magna pte regularis traditio ſubeſt eius qui præeſt,
etſi nō uolūtati:certè diſcretiōi.Sed dicitis.Quid ergo re
linquit̃ neceſſitati? Audite:quàmplurimū.Primo qdē qc-
qd de ſp̄ualib⁹ i ip̄a regula traditū eſt:i manu abbatis (ut
ſupra taxatū eſt)nequaquā reliquit̃. Deinde reliq̄ pars q̄
in corporalib⁹ cōſtat obſeruātijs:ne ipſa quidē i ei⁹ ita uo
lūtate poſita eſt,ut eiuſdem deſeruiat uoluntati:ſed magis
charitati.Neq; eñi abbas ſupra regulā eſt,cui ſemel & ip̄e
ſpōtanea ſe pfeſſione ſubmiſit,etſi(quod negandum non
eſt)dei regula charitas,regulæ ſc̄ti Benedicti iure præpo-
nitur.Eſto proinde ut interdum regulæ litera cedat pro
tempore charitate, cum ratio neceſſitatis uel charitatis
exegerit;

exegerit:abſit tñ ut hois cuiuſpiā ſubdatur uolūtati.Sup
fratrū ſanè trāſgreſſiones,non ſup patrū traditiones con
ſtituitur q abbas eligitur,mandatorum cultor,&ultor ui
tiorū.Arbitror nāq; ſctās illas obſeruātias,prelatorū pru
dentiæ & fidei creditas,non ſubditas uoluntati.Hinc eſt
ꝙ idē legiſlator in his q̄ abbati diſpēſanda reliquit,caute
nuſquā(ut memini)uoluntatē, ſed aut conſiderationem,
au diſpoſitionē,aut prouidentiā, aut certè arbitrium ſeu
aliqd hmōi ponit:uolens nimirū prouidū fidumq; diſpen
ſatorē,rōnis ubi forte diſpēſat, ſequi iudiciū,nō ſuæ pla-
citū uoluntatis. Vñ & intimat ei nō ſemel ꝙ de oibus iu-
dicijs ſuis deo redditurus ſit rōnem.Lego profecto in re-
gula.Hæc conſideratio penes abbatem ſit& hoc uel illud
eſſe in prouidentia uel arbitrio ſeu diſpoſitione abbatis.
Vt aūt pro ſua uolūtate aliqd mutet,me ibi legiſſe non re
colo:quinimo in omnibus,inquit,oēs magiſtrā ſequātur
regulā:nec ab ea temere deuietur à quoquā. Ergo nec ab
ipſo abbate. Oēs,inquit, magiſtrā ſequant̃ regulā:nemo
ergo ſuā uoluntatē.Vbi ſanè nec abbatē excipi puto.Vi-
detis quantū neceſſitati tribuitur, ſubtrahitur uolūtati?
Quid etiā? Nónne regularis ipſa profeſſio qua ſe iunior
ſubdit ſponte priori,æque alligat & priorē? Cōis equidē
pacti pari reor utrunq; neceſſitate teneri:fieriq; duos per
unius ſponſionē alterutrū debitores:fidelis curæ unū: al-
terū humilis obedientiæ. Quidnam igitur iam uoluntati
relinquit̃,ubi & prælatus debiti neceſſitate tenet̃? Sed &
de hoc item nō parū prælati p̄ſcribit̃ uolūtati:ꝙ is qui p-
fitetur,ſpōdet quidē obedientiā, nō tñ oīmodam,ſed de-
terminate ſm regulā:nec aliā quā ſancti Bn̄dicti: ut opor-
teat eū qui præeſt, nō frena ſuæ laxare uoluntati ſup ſub-
ditos,ſed prefixā ex regula ſibi ſcire mēſurā:& ſic demum
ſua imperia moderari circa id ſolū quod rectū eſſe conſti-
terit:nec quodlibet rectū,ſed hoc tñ qđ prædictus pater
inſtituit,aut certè qđ ſit ſm ꝙ inſtituit. Sic ſe qppe habet
profeſſio.¶Promitto nō quidē regulā:ſed obedientiā ſm
regulam ſancti Benedicti.Nō ergo ſm uoluntatē ppoſiti.
Proinde ſi pfeſſio ſm illā regulā abbas me⁹ mihi aliud for
tè imponere tētauerit quod nō ſit ſm regulā aut etiā qđ
non ſit ſm iſta inſtituta:uerbi cauſa Baſilij Auguſtini. Pa
comij:q̄nā mihi q̄ſo in hac re neceſſitas imminet obſequē
di? Solū quippe id à me poſſe exigi arbitror,qđ promiſi.
¶Videtis iam ergo obedīētiæ limites quos requiritis. Si
modus eſt obeditionis,tenor profeſſionis:nec ſe ualeat ex
tendere poteſtas imperātis,niſi quaten⁹ attigerit uotū p
fitentis:pfecto citra,& ultra,nec nō etiā contra, q̄d aliud
quàm obedīētiæ limites quoſdam cēſuerim,&his ſuis ter
minis uirtutē eandē circūcludi? Quāobrē quiſq; profeſ-
ſus in quouis gñe ſalutifere uitæ,nec ultra obedientiæ le
gē cogendus:nec citra eſt inhibēdus quàm ſua ipſi⁹ uidet̃
cōplecti pfeſſio.Quanto min⁹ cōtra? Is ergo q medius eſt
uitæ modus p̄fixus uoto, pfeſſione firmat⁹: tanquā lignū
qđ erat in medio paradiſi,ſolus ſine dubio legi erit ſubie
ctus,obnoxi⁹ iuſſiōi. Ergo prælati iuſſio uel phibitio nō
prætereat terminos pfeſſiōis.Nec ultra extēdi poteſt:nec
cōtrahi citra.Nil me p̄latus prohibeat horū quæ promiſi
nec plus exigat quàm promiſi. Vota mea nec augeat ſine
mea uoluntate:nec minuat ſine certa neceſſitate. Neceſſi
tas qppe nō habet legē:& ob hoc excuſat diſpenſationē.
¶Volūtas uerò qa ſola meretur retributionē,etiā ſola nō
immerito gradū altiorē uſurpat. Alioqn & abſq; neceſſi
tate remiſſio uoti,nō diſpenſatio,ſed p̄uaricatio eſt:& re-
ſtrictio cōtra uolūtatem,murmur eſt,nō profectus.Ponāt
ergo p̄poſiti metā obedīētiæ ſubiectorū ex uotis labiorū
ipſorū,nō ſuorum deſideriorum:monētes eos,nō cogen-
tes ad celſiora:cōdeſcēdētes eis cū neceſſe fuerit ad remiſ
ſiora,nō cadētes cum eis.Cæterū ſubiectus huiuſcemodi
obedīētiam quæ uoti finib⁹ cohibet̃,nouerit imperfectā.
¶Nam perfecta obedīētia legē neſcit: terminis nō arctat̃:
neq; cōtēta anguſtijs profeſſiōis,largiori uolūtate fertur
in latitudinē charitas:& ad omne qđ iniūgit̃ ſpontanea,
uigore liberalis alacriſq; animi modū nō conſiderans,in
infinitam libertatē extendit̃.Hæc eſt illa de qua ſignāter
ap̄ls Petr⁹,caſtificātes,inqt,corda ueſtra in obedīētia cha 1.Petri.1.
ritatis:pulchre ipſam p hoc ſeqſtrās ab illa inerti & ſerui-
li obedīentia quodammodo nec charitati prōpta,ſed ob
noxia neceſſitati.Hæc iuſti illi⁹ cui lex poſita non eſt,pro
pria eſt:nō ꝙ uelle ille perfect⁹ uiuere debeat ſine lege ſed 1.Tim.1.
qa nō ſit ſub lege:minime qppe cōtentus uoto ſuæ cuiuſ-
cūq; pfeſſionis:quā ſuperat animi deuotione.Q̄quā nec
iſtā regula ipſa tacuerit,ubi monet,ſi fratri ipoſſibilia in- Capitu-
iungunt̃,ut cōfidens de adiutorio dei obediat ex charita lo ſi fra-
te.In eadē deniq; regula terti⁹ humilitatis deſcribit̃ gra- tri aliqd
dus:ut omni obedīētia monach⁹ ſe ſubdat maiori. Dicēs impoſſi-
quippe omni,nō uult nos in obedīēdo menſura eſſe cōtē- bile.
tos pfeſſionis:nō attendere pmiſſi debitum non de pacto Capitu-
ſumere modum:ſed tranſire alacriter etiā uotū,&obedire lo de gra
in omnibus.Eſt ſanè quidam obedīētiæ limes ſm tempus dib⁹ hu-
ipſa tēporis extremitas : ut is ſit terminus obedīētiæ, qui militatis
& uitæ. Hunc nobis maxime unigeniti dei cōmēdat exē-
plum,qui factus eſt patri obediens uſq; ad mortem. Hæc
ergo quoties interrumpitur,inobedientia,dicitur,& pec
catum,& tranſgreſſio ſeu præuaricatio. ¶Sed intereſt ſa-
nè qua cauſa,quo affectu,qua intētione, quo præcipiēte,
in quóue præcepto malum hoc cōmittatur.Et quidē nul-
lam prorſus inobedientiam dico paruidūcendam,non ta-
men omnem pari æſtimandam periculo. Enimuerò man-
datum dei eſt.Non occides.Fac ergo duos homicidas,&
unum quidem ſpoliandi cupiditate:alterum uerò neceſſi
tate ſeſe defendendi facinus perpetraſſe.An non hic ſatis
euidenter inter lepram&leprā cauſa ſeparat,faciens utiq;
diſparem ualde culpam unius eiuſdemq; tranſgreſſionis?
Quid uerò ſi hūc ſubita ira,illum ſtudioſa malitia aut ue-
tus odium fortè ad idem ſcelus impulerit? Nūquidnam ſi
mili penſandum erit iudicio,quod tam diſſimili factum cō
ſtabit affectu? Nil deinceps inceſtius obſcœniuſue,quàm
illas filias Lot paternum uſurpaſſe concubitum:& tamen Gen̄.19.
quis non uideat quantum euacuauerit aut attenuauerit
turpis nefandiq; reatum flagitij,pietas intentionis,& in-
tentio pietatis? ¶ Iam uerò de illo qui præcipit, & item
de eo quod præcipitur, huiuſcemodi aduertenda erit ſm
rationem diſtinctio, ut cuius inter præceptores reueren-
tior nobis imminebit authoritas,ei⁹ grauior formidetur
offenſio:ac maioris cuiuſq; mandati tranſgreſſio, damna-
bilior æſtimetur.Melius ſiquidem eſt obedire deo quàm Actu.5,
hominibus: & ipſis melius magiſtris quàm cōdiſcipulis.
Porrò in magiſtris:melius noſtris,quàm extraneis. Qui-
bus autem melius conſtat obedire : ipſis proculdubio &
non obedire deteſtabilius eſt. Eſt de mandatis ſimiliter.
Maioribus quippe maior : minoribus minor opera no-
ſtra & cura debetur : de quorum etiam contemptu iuxta
eandem conſideratiōem grauior leuiorue defenſa cōtra-
hitur.¶Porrò maiora minoraq; mandata dixerim,ſecun
dum ꝙ mai⁹ minuſue uelle cōſtiterit ipſum qui præcipit:
ſiue hominem,ſiue deum.Eſt uerbi gratia mandatum.Nō Lucæ.6.
furaberis,& eſt mandatum. Omni petenti te da utrunq; Mar.10.
quidem magnum:quoniam utrūq; diuinū: ſed de non fu
rando maius. Quis enim neſciat æquiſſimo deo nō æque
diſplicere tenaces,atq; fures:& quia de duob⁹ malis plus
uelit nos tenere noſtra quàm tollere aliena:& ita min⁹ pec
care qui non tribuit ſua,quàm qui nō ſua furatur? Sed in
mandatis hominū rara æqualitas inuenitur : cum pro ua-
rijs neceſſitatibus uel utilitatibus agendorū,iniungentiū
affectio uarietur:quodq; putauerint recti⁹ uel cōmodius,
hoc amplius cupiāt & exigant obſeruari.Tam ergo qua-
litas præceptorū quàm authoritas præcipiētium & obe-
dientiæ præfigit metam:& in obedientiæ terminat culpā:
quando(ut dictū eſt)in prælatis quibuſq; grauioris au-
thoritas,& eorum mandatis quibuſq; maioris utilitatis,
quod diligentior debetur obſequēdi cura:eo&culpa gra
uior incurritur de contemptu. ¶His itaq; diſtinctionib⁹
animaduerſis, & obedientiæ modus,& pondus inobedi-
entiæ facile reperitur.His gradibus nō ſolum inter diem